

AinoTapaninen

OPPIMISEN PAKKO JA KAIPUU

Sotaorvosta tietotyöläiseksi historian suurimmassa rakennemuutoksessa

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO

Filosofinen tiedekunta

Aikuiskasvatustieteen syventävien opintojen pro gradu –tutkielma

Helmikuu 2010

TIIVISTELMÄ

Elämään ja elämänkulkuun liitetään usein polun tai retken metaforat. Elämän valintatilanteet ovat tienhaaroja, joissa on päätettävä mihin suuntaan lähtee. Tiellä suunnittajien maasto on historia, jossa kulku tapahtuu eri ajankohtina. Eri-ikäiset ovat kokeneet erilaisia historiallisia tapahtumia ja heillä on ollut erilaiset mahdollisuudet koulutautua eri koulutusjärjestelmissä. Samaan sukupolveen kuuluvat ovat kulkeneet samassa historiallisessa maastossa ja tuntevat sen yhteisen kokemuksen kautta.

Tässä omaelämäkerrallisessa tutkimuksessa esitetään Annin oppimiselämäkerta sijoitettuna yhteiskunnalliseen, yhteisölliseen ja tilannekontekstiin. Koulutus-sukupolven käsite antaa mahdollisuuden ymmärtää sukupolven oppimiseen ja sen merkityksellistämiseen liittyviä asioita: orientaatiota, motivaatiota ja valmiuksia hankkia esimerkiksi aikuiskoulutusta.

Vuonna 1939 syntynyt Anni kuuluu sukupolviluokituksessa *Rakennemuutoksen ja kasvavien koulutusmahdollisuuksien* sukupolven. Sukupolvi kattaa lähes 20 vuotta ja pitää sisällään koulutuskasvun ja eriarvoisuuden kohortin (1936–1945) sekä osan koulutuskasvun ja hyvinvoinnin kohortista, ns. suuret ikäluokat. Sotaorvoksi jääneenä ja sodan lapsuudessaan kokeneena Annin voidaan katsoa edustavan myös sotasukupolvea.

Anni pääsi oppikouluun, jolloin eteen tuli siirtyminen maalaiskulttuurista kaupunkiin ja sieltä edelleen kauppaopistoon toiseen kaupunkiin. Avioituminen ja sukupolven kohdalle sattunut maan sisäinen muuttoliike vei Annin vielä kolmanteen kaupunkiin.

Vuosien 1990–1993 taloudellista katastrofia seurannut poikkeuksellisen pitkä ja voimakas nousukausi – seitsemän ”lihavaa” vuotta muutti yhteiskunnan rakennetta niin, että kaikki sosiaaliryhmät eivät pystyneet ponnistamaan laman pohjalta takaisin jaloilleen. Lama ja työttömyys kohtasivat Annia iässä, jolloin työnsaantimahdollisuuksien katsotaan jo olevan ohi, mutta tietotyöläisenä hän selvisi lamasta, pystyi vielä vaihtamaan ammattia ja työllistymään eläkeikänsä saakka – tosin aikamme tyypillisenä ”pätkätyöläisenä”.

Oppimisen pakko ei ole vielä sotasukupolvelta ohi. Anni on ollut mukana käynnistämässä vertaisohjaajatoimintaa, jolla pyritään madaltamaan ikääntyneiden kynnystä hankkia tarvittavat tietotekniset taidot.

Eläkkeellä ollessaan Anni lähti vielä suorittamaan tutkintoa yliopistoon. Koulutusmahdollisuuksien estyminen lapsuudessa tai varhaisnuoruudessa on jättänyt sukupolven edustajille kaipuun hankkia koulutusta ja sivistystä. Näiden *toisen mahdollisuuden käyttäjien* elämää opiskelu luonnehtii jo ennen tutkinto-opiskelun aloittamista. Kyse on tien kulkemisesta eteenpäin ja erilaisten mahdollisuuksien käyttämisestä sitä mukaa, kun niitä avautuu.

Miten *kasvavat koulutusmahdollisuudet* ja *koulutus ihanteena* näkyvät Annin elämässä, ja miten ne ovat toimineet hänen elämänsä ohjaajana? Työssä on otteita Annin päiväkirjasta, Ikääntyneiden yliopiston kirjoittajapiirissä tuottamista teksteistä ja erilaisista dokumenteista sekä itsehaastatteluista.

Anni, jonka elämäkertaa tässä tutkimuksessa käytetään, on itse tämän tutkimuksen tekijä.

Avainsanat: oppimiselämäkerta, koulutussukupolvet, koulutus, elinikäinen oppiminen, merkittävät oppimiskokemukset, sotaorvopous.

ABSTRACT

People often associate human with metaphors such as a path or a journey. The choice situations of life are crossroads where one has to make the decision of where to go. The navigation ground then for the person is the history through which he or she navigates during various points of time. Persons of different ages have in their lives lived through different historic episodes. Similarly they have had different possibilities to educate themselves in various, at that time accessible education systems. People of a same generation have proceeded on a shared historic ground and are all familiar with that ground through their shared experiences.

In this autobiographical study Anni's learning biography is being introduced as situated in a social, communal and situational context. The concept of the educational generation provides a possibility to understand various issues related to the generation's learning processes and the signification of the processes; issues such as orientation, motivation and readiness to get for instance adult education.

In generational categorization Anni, born in 1939, belongs to the generation of *structural change and increasing educational possibilities*. The generation in question is almost 20 years of length and includes the cohorts of educational increase and inequality (1936-1945), as well as a fraction of the educational increase and welfare cohorts, the so called baby boom generation. Anni having experienced the war as a child, and been a war orphan can be regarded as a representative of the war generation.

Anni entered secondary school which process also set off her transition from the rural environment into the neighbouring city, and from there onwards to a commercial college to another town. Anni's marriage and the internal migration process of the country at that time took Anni yet to a third town.

The exceptionally long and strong upswing, - "the seven affluent years"- that followed the economic destruction years of 1990 - 1993 changed the society's structure so that after it not everyone could get back to their feet from the bottom of the decline. Anni confronted the decline and unemployment at the age where the possibilities to get employed were considered to be scarce. However, being a "knowledge worker" she survived the decline, even managing to change her occupation and to get employed until her retirement, although as a typical "periodically employed person".

The war generation's urge to learn is not over yet. Anni herself has been busy in setting peer support activities into action. Activities aim at lowering the elderly people's threshold to get the required information technology skills.

While being retired Anni yet entered the university. The childhood's lack of educational possibilities has brought the war generation a desire to get education or cultivation of mind later in life. The life of these people who are making use of their second chance is characterized by studying even before their start to study. The question is that of following the road ahead and utilizing the various possibilities as they appear.

How do increasing education possibilities and education as an ideal appear in Anni's life? And how have they functioned as her life's guiding forces? This study includes extracts from Anni's diaries, texts produced at the writers' club of the university for the elderly and various documents and interviews.

Anni, whose biography is used in this study, is herself the author of the study.

Key words: learning biography, education generations, education, lifelong learning, significant learning experiences, war orphanhood.

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	1
1.1	Koulutus elämänkulun rakentajana	3
1.2	Sukupolvikokemuksia	4
2	VALOISALLA KOTIMÄELLÄ	7
2.1	Isä.....	8
2.2	Sotakummitoiminta.....	9
2.3	Annin sotakummit.....	10
2.4	Perikunta	12
2.5	Uusperhe	14
3	KOTIMÄELTÄ KOULUTIELLE	16
3.1	Koulutieltä koulukadulle.....	16
3.2	Koulukortteerit	18
3.3	Pyhiksi kotiin.....	19
4	ENSIASKELEITA AMMATTIIN.....	20
4.1	Välivuosi.....	20
4.2	Konttoristiksi	21
4.3	Merkonomiksi	21
5	MYÖTÄ- JA VASTAMÄESSÄ	23
6	TAKAISIN OSUUSTOIMINTAAN	26
6.1	Työnantajan koulutuksessa	27
6.3	Pilotti	28
6.4	Tuotannollisista ja taloudellisista syistä.....	29
7	TIETOTYÖLÄINEN.....	30
7.1	Huipulla.....	30
7.2	Uusi muutto edessä	31
7.3	Sivutoiminen	32
8	TYÖTÖN, TYÖTÄ , TYÖTÖN	34
8.1	Pohjakosketus	35
8.2	Uusi yritys	36
8.3	Yliopistoon – minäkinkö?	36
8.4	Maata jalkojen alle.....	37
9	TYÖSTÄ HARRASTUKSEEN.....	40
9.1	Eläkkeellä	41
9.2	Lopputyö vai loputon työ	42
9.3	Muistojen maisemissa	43
10	VIIMEINEN NÄYTÖS	45
11	POHDINTA.....	47
12	LÄHTEET	49

1 JOHDANTO

*Marco Polo kuvailee sillan kivi kiveltä.
 – Mutta mikä kivi kannattaa siltaa? kysyy Kublai-kaani.
 – Siltaa ei kannata tämä tai tuo kivi, Marco vastaa.
 vaan kaaren linja, jonka ne muodostavat.
 Kublai-kaani on hiljaa ja miettii. Sitten hän lisää:
 – Miksi puhut minulle kivistä? Minua kiinnostaa vain kaari.
 Polo vastaa:
 Ilman kiviä ei ole kaarta. ¹*

Ihmiset oppivat elämällä (Antikainen 1996, 292). Tässä omaelämäkerrallisessa tutkimuksessa esitetään tutkijan oma oppimiselämäkerta koettuna yksilön näkökulmasta. Minä-muodon sijaan on käytetty keksittyä nimeä, Anni. Teoriasta ei ole kirjoitettu omaa erillistä lukua, vaan se juoksee rinnan Annin elämäkerran kanssa. Erilaisten dokumenttien lisäksi elämäntarinaa on otettu otteita Kuopion ikääntyvien yliopiston *Tarinoita elämästä* –kirjoittajapiirissä osittain julkaistuista ja *Miten naiset selviytyivät sodan jälkeen* –tarinaprojektissa tuotetuista julkaisemattomista teksteistä sekä päiväkirjasta. Lisäksi on käytetty itsehaastattelua.

Tämä jokseenkin omalaatuinen tapa tehdä haastattelututkimusta, autoetnografia tai itsehaastattelu, on yleistynyt erityisesti etnografisissa teksteissä. Kyseessä on siis tutkijan tunnustuksellinen itserefleksiivisyys, pyrkimys yhdistää haastattelijan ja haastateltavan roolit tilanteessa, jossa tutkimuksen aihepiiri liittyy kokemuksellisesti tutkijan itsensä elämän rakentumiseen. Tällä metodilla pyritään tuottamaan enemmän dialoginen suhde tutkijan ja haastateltavien kokemusten välille. (Saastamoinen 2003, 24.)

Itsehaastattelumenetelmää tanssipedagogiikkaan liittyvässä tutkimuksessaan käyttänyt Anttila (2003, 18–19) kertoo miten hänellä jo tutkimusprosessin aikaisessa vaiheessa oli pakottava tarve hylätä perinteinen tutkimusformaatti ja kirjoittaa tutkimus kriittisen henkilökohtaisen narratiivin muotoon, autoetnografiaan. Tutkimus on ollut hänelle henkilökohtainen matka, joka asettuu tiettyyn paikkaan tietyssä ajassa, kulttuurissa ja historiassa ja kertoo kohtaamisista, polkujen risteämisistä ja siltikään matka ei ole yksistään hänen omansa.

---

¹ Calvino. 2007, 85.

Huotelin (1996, 14) määrittelee omaelämäkerran (autobiografia) henkilön itsensä kirjoittamaksi elämäkuvaukseksi. Kun elämänkertomus on paikannettu yhteiskunnalliseen, yhteisölliseen ja tilannekontekstiin, voidaan puhua myös elämänhistoriasta (Antikainen 1996, 292.)

Elämäkerran kirjoittajan elämänvaiheista mikään ei sinällään saata olla itsessään poikkeuksellinen tai erikoinen, sen sijaan merkittävien tapahtumien kasautuminen yhden henkilön elämään voi olla harvinaista (Roos 1987, 39). Yhteiskunnassa on vallitseva näkemys siitä, kuinka kuka tahansa yksilö on kelvoinen ja kuinka yksilön tarina on koettava tärkeäksi ja merkitykselliseksi (Saastamoinen 2003, 17).

Elämäkerrallinen lähestymistapa kasvatuksessa ja erityisesti aikuiskasvatuksessa on tullut mielenkiintoiseksi ratkaisuksi eri maissa. Aluksi menetelmä oli kasvatustyötä tekeväälle ensisijassa perusmenetelmä, mutta myöhemmin sitä alettiin käyttää myös tutkimuksessa. Elämäkertojen moniulotteisesta ja rikkaasta aineistosta ovat olleet kiinnostuneita eri tavoin ja jossain määrin myös eri aikoina niin sosiologit, antropologit, historioitsijat kuin kirjallisuustieteen parissa työskentelevät. (Huotelin 1996, 13–14.)

Myös yksi ensimmäisistä ja laajimmista tutkimusverkostoista, European Society for Research on the Education of Adults'n, on tehnyt elämäkertatutkimusta. Tutkimukseen osallistunut Dominice on pioneerina käyttänyt myöhemmin elämäkerrallista tutkimusmenetelmää omasta elämästä oppimiseen. Prosessia varten opiskelijat jaetaan pieniin, 6–8 hengen ryhmiin. Jokainen valmistee ensin suullisesti esitettävän elämäkertansa, jonka hän sitten esittää vuorollaan ryhmän analysoitavaksi. Seuraavaksi projektia jatketaan niin, että jokainen tekee elämäkerrastaan kirjallisen version. Jotkut tekevät kirjallisesta versiosta samanlaisen kuin suullinen versio oli, kun taas toiset ovat jo kehittyneet niin, että kirjallinen versio on erilainen kuin suullinen. Näin muotoutunut oppimiselämäkerta on osoittautunut mielenkiintoiseksi työkaluksi aikuisen oppijan oppimistavan ja reflektoinnin ymmärtämiseen. Mielenkiinnon kohteina oppimiselämäkertoissa ovat mm. iän vaikutus, maahanmuutto ja kulttuurinen identiteetti, naiset ja sukupuoli, työ, työttömyys ja sosiaaliset ongelmat. Menetelmä, jota käytetään yliopistoissa, ei ole ainoa. Menetelmällä on pitkä historia, ja myöhemmin on kehitetty monia lyhyempiä menetelmiä käytettäväksi kouluttajien kouluttamiseen. (Dominice 2001, 167–169.)

1.1 Koulutus elämäntalon rakentajana

Kauppila (1996, 46–47) kertoo tutkimuksesta *Sukupolvet, koulutus ja oppiminen* miten siinä pyrittiin vastaamaan kysymykseen, kuinka koulutus on rakentanut suomalaisten elämäntalua. Vastausta haettiin elämäntalon näkökulmasta tyypittelemällä eri-ikäisten ja erilaisen koulutuksen saaneiden ihmisten elämäntaloksissa koulutukselle antamat yhteiset kokemukset. Tutkimuksessa löydettiin kolme kokemuksellista koulutussukupolvea (emt., 48):

1. *Sodan ja niukan koulutuksen sukupolvi* (ennen vuotta 1935 syntyneet), jolle koulutus on ihanteena ja todellisuutta niukat koulutusmahdollisuudet, sota ja rinnakkaiskoulujärjestelmä (1921–1957).
2. *Rakennemuutoksen ja kasvavien koulutusmahdollisuuksien sukupolvi* (1935–1955 syntyneet), jolle koulutus on väline ja todellisuutta koulutusmahdollisuuksien avautuminen, rakennemuutos ja uusi rinnakkaiskoulujärjestelmä (1958–1977).
3. *Hyvinvoinnin ja monien koulutusvalintojen sukupolvi* (1956 tai sen jälkeen syntyneet), jolle koulutus on hyödykkeenä tai itsestäänselvytyksenä ja todellisuutta monet koulutusvalinnat, hyvinvointivaltio, lama, työttömyys ja yhtenäiskoulujärjestelmä (1975–).

Koulutussukupolven käsite antaa mahdollisuuden ymmärtää sukupolven oppimiseen ja sen merkityksellistämiseen liittyviä asioita: orientaatiota, motivaatiota ja valmiuksia hankkia esimerkiksi aikuiskoulutusta.

Vuonna 1939 syntynyt Anni kuuluu *Rakennemuutoksen ja kasvavien koulutusmahdollisuuksien* sukupolven. Sukupolvi pitää sisällään koulutuskasvun ja eriarvoisuuden kohortin (1936–1945 syntyneet) sekä osan koulutuskasvun ja hyvinvoinnin kohortista, ns. suuret ikäluokat. Purhosen (2008, 16) mukaan sukupolvikokemuksina pidetyt asiat eivät koskaan koske koko ikäluokkaa samalla tavalla, vaan sukupolvi on määrityksistä ja luokituksesta käytävän taistelun tulos. Annin voidaan katsoa kuuluvan myös sotasukupolven, jolle *koulutus on ihanteena ja todellisuutta niukat koulutusmahdollisuudet*. Hän menetti sodassa isänsä, mikä vaikutti vahvasti hänen elämäntalunsa sen alkuvaiheessa.

Miten *rakennemuutos ja kasvavat koulutusmahdollisuudet* sekä *koulutus ihanteena* näkyvät Annin elämässä, ja miten ne ovat toimineet hänen elämäntalunsa ohjaajana? Tähän kysymykseen olen pyrkinyt vastaamaan tässä omaelämäkerrallisessa tutkimuksessa.

1.2 Sukupolvikokemuksia

Toisessa maailmansodassa 1939–1945 kuoli tai katosi 85 555 suomalaista. Noin 100 000 vanhempaa menetti lapsensa, n. 50 000 lasta jäi orvoksi ja n. 30 000 naista leskeksi. (Stenberg 1992, 25–28.) Vuodelta 1948 sotilasvammalain mukaan sotaorvoilla oli kohtuullinen mahdollisuus saada ammattikoulutusta, mutta lain ulkopuolelle jäävän korkeampaan koulutukseen tähtäävän oppikoulun suorittaminen oli monelle taloudellisista syistä mahdotonta (Malmi 2001, 9). Tällaisenaikin laki on avannut monelle vähävaraiselle sotaorvolle mahdollisuuden päästä osalliseksi kasvavista koulutusmahdollisuuksista.

Sotavuosien ajan yleiseen sosiaalipoliittiseen ja ideologiseen linjaan, isänmaan puolesta yli luokka-, kieli- ja puoluerajojen, liittyi sotakummitoiminta. Sillä oli alun alkaen selkeästi määritelty moraalinen ja kasvatuksellinen rooli – kummisuhteen tuli olla mahdollisimman läheinen, ja äideille oli annettava henkistä tukea kasvatustyössä.

Sodan jälkeen on Suomi harpannut lyhyenä ajanjaksona maatalousyhteiskunnasta nopean teollistumisvaiheen kautta tietoyhteiskunnaksi. Melko syrjäinen maa, jossa metsä- ja maataloudella on ollut keskeinen asema työllistäjänä, palkkatyöläistyä ja keskiluokkaistui 1960- ja 1970-lukujen rakennemuutoksen vaikutuksesta. Talonpoikien jälkeläiset siirtyivät joukoittain palkkatyöhön: tehtaisiin, toimistoihin ja erilaisiin asiakaspalvelutehtäviin. (Melin 2001, 75–76.) Monet sosiaalisten liikkeiden ja mannheimilaisen sukupolven aikaansaamista ”1960-lukulaisista” muutoksista pani itse asiassa alulle suuria ikäluokkia hieman vanhempiin ikäluokkiin kuuluvat edelläkävijät (Purhonen 2008, 23).

Sodan ja niukan koulutuksen sukupolvessa lyhytkin koulutus, jopa muutaman viikon kurssi, oli taannut ammatin ja monesti myös korkean statuksen (Kauppila 1996, 68). Lama 1990-luvulla ja sitä seurannut työttömyys osui sukupolven kohdalla työmarkkinoita ajatellen huonoon ikävaiheeseen, n. 50-vuoden ikään, jolloin työttömäksi jäänyt oli usein jo liian vanha työmarkkinoilla. Rutiinityöt loppuivat ja vaikka työvoimapolitiittinen koulutus yritti valmentaa työttömiä uusiin ammatteihin, vaatimukset uusilla aloilla olivat suurimmalle osalle jo liian korkeita. Monelle määräaikaiset työsuhteet, ns. päättyö, oli ainoa mahdollisuus pysyä mukana työelämässä. Lamasta selvisivät voittajina tietotyöläiset (Pyöriä 2003, 194–198).

Työelämän rakenteet uusiutuivat monin tavoin. Työelämän toimijoiden näkökulmasta tämä merkitsi muodollisten koulutusvaatimusten kasvua, nopeasti uusiutuvan teknologian asettamaa haastetta päivittää jatkuvasti osaamista sekä sellaisten työtehtävien yleistymistä, jotka edellyttävät yksilöiltä itsenäistä päätöksentekoa ja ei-rutiininomaista ongelmanratkaisukykyä (Pyöriä 2001, 25).

2000-luvulla uhkaa jo ikääntynyttä sotasukupolvea uusi syrjäytyminen, jos tietoyhteiskunnan vaatimat uudet taidot eivät ole saavutettavissa. Pasi Pyöriä siteeraa Lashia (1995), joka on todennut, että sitä mukaa, kun kansalaisyhteiskunta yhä selkeämmin alistetaan tietoyhteiskunnan rakenteille, niiden ulkopuolelle jääminen merkitsee kansalaisuuden menettämistä. Lashin mukaan yhdenvertaisuus lain edessä, poliittiset oikeudet sekä hyvinvointivaltion sosiaaliset oikeudet ovat muuttuneet oikeudeksi osallistua informaatio- ja viestintärakenteisiin. (Pyöriä 2003, 202–203.)

Huiman teknisen kehityksen seurauksena on sukupolven aikana otettu käyttöön radio, televisio, puhelin, auto ja monenlaiset kodinkoneet. Eteen on tullut enemmän tai vähemmän oppimisen pakkoon liittyviä tilanteita, joista yksinkertaisesti oli vain selvitettävä. Nopeat muutokset ovat edellyttäneet huomattavasti dynaamisemman identiteetin kehittämistä, ei ole ollut mahdollista eikä tarpeellista jäädä syntysijoilleen – osalla ei konkreettisesti, kenelläkään ei henkisesti (Ahteenmäki-Pelkonen 1999, 129).

Yksi tapa hoitaa, toteuttaa, ajaa ja muuttaa asioita on perustaa samanmielisten yhteenliittymiä, vapaaehtoistyöhön perustuvia vertaisverkostoja (ystävyy verkostoja). Usein yhdistyksiksi rekisteröityneet ystävyy verkostot ovat pienempiä tai isompia vapaaehtoisten yhteenliittymiä, jotka koostuvat samoista asioista kiinnostuneista ihmisistä.

Sodan ja niukan koulutuksen sukupolven kulkemaa valtatieä sivuavat harvat risteykset eivät ole antaneet mahdollisuutta koulutuksen valintoihin, vaan elämänkulkua on määrittänyt hyvin dominoivasti historian kulku tai historiallinen systeemi (Kauppila 2003, 296). Sotasukupolven kohdalla voidaan puhua elämänlaajuisen oppimisen pakosta, jonka ovat aiheuttaneet suomalaisen yhteiskunnan modernisoitumista luonnehtineet nopeat ja syvät muutokset. Voidaan myös puhua elinikäisestä oppimisesta, joka Rinteen (1999, 107) mukaan kytkeytyy ajatukseen yksilön jatkuvasta riittämättömyydestä, epätäydellisyydestä sekä siitä, että yksilöllä on alinoma ja loputtomasti parantamisen varaa.

Sota-ajan staattisiin olosuhteisiin syntyneen sukupolven elämää leimasi ja rajasi esimerkiksi sosiaalinen status ja siihen liittyvät näkemykset koulutuksesta, tavoiteltavasta ammatista, elämän päämäärästä ja mahdollisuuksista yleensäkin. Jälleenrakennus ja elintasoyhteiskunnan luominen ovat olleet riemuvoitto näistä kahleista, joiden murtaminen on merkinnyt myös muiden yhteiskunnallisten rajoitusten vähittäistä muutosta. (Ahteenmäki-Pelkonen 1999, 129.)

2 VALOISALLA KOTIMÄELLÄ

Neljä–viisikymmentäluvun vaihteen suomalainen pientila oli mikrokosmos, jossa ihminen älyllisenä luonnonolentona eli evoluutionsa huipulla. Se oli selviytymisympäristö, joka vaati pienyhteisöltä ja sen yksilöiltä jatkuvia järkeen ja kokemukseen perustuvia luovia ratkaisuja. Aurinkoenergian muuttaminen vuodenvuorokierroksen mittaan ravintorasvoiksi ja eläin- tai kasvisvalkuaiseksi sekä polttoaineksi, vaati kaikki ominaisuudet, joita Homo Sapiensilla on älykkäänä kädellisenä.²

Anni syntyi vanhempiansa kolmantena lapsena maalaiskylässä, joka sijaitsee 23 km Iisalmen kaupungin keskustasta. Annin koti oli silloin vielä vireän kylän keskellä. Koulu oli perustettu v. 1896 ja piirikirjasto koulun yhteyteen kunnan toisena piirikirjastona v. 1932 (Boisman 1973, 153–160). Nuorisoseura ja Sosialidemokraattinen työväenyhdistys, jonka talo oli rakennettu Annin ukin maille, toimivat vilkkaasti. Vielä oli kylällä toimiva saha, mylly ja kaksi kauppaa, yksityinen ja edistysmielisen osuuskaupan myymälä, joka sekin oli ukin entisillä mailla.

Annin äiti oli tullut miniäksi taloon, jossa vielä silloin asui appivanhempien lisäksi apen leskisar, perheen yksi tytär ja kaksi nuorinta poikaa. Talo, joka oli kylän vanhimpia, sijaitsi keskellä kylää. Peltoa sen ympärillä oli sen verran, että pystyi pitämään muutamia lehmää, hevosen ja pienkarjaa. Metsästä sai polttopuut ja silloin tällöin vähän rahaakin ylimääräisiin menoihin.

Tuvan, kaksi kamaria ja keittiön käsittävä harmaa hirsitalo seisoi komeiden tuomien ja pihlajien ympäröimänä korkealla mäellä, josta näkyi kauaksi naapurikylälle. Iso juhannusruusupensas rehotti kamarin ikkunan alla. Maalia oli käytetty vain lattiaan, mutta juuriharjalla ja hiekalla jynssäys oli sen kuluttanut, seinävieristä ja sänkyjen alta ruskean maalin erotti. Kaikki huonekalut olivat kyläseppän tekemiä, ja matot, sängynpeitot, verhot ja ryijyn oli äiti itse kutonut.

---

² Raittila, H. 1999, 80

KUVA 1

Valoisalla kotimäellä.

2.1 Isä

Anni oli kaksivuotias kun isä katosi sodassa ja julistettiin myöhemmin kaatuneeksi. Annin ja hänen 29-vuotiaan äitinsä lisäksi perheeseen jäi Annin viisivuotias veli, kolmevuotias sisko ja (nuorin), vasta muutaman kuukauden ikäinen veli. Isä oli haavoittunut ja lähtenyt sidontapaikalle, jonne hän ei kuitenkaan ollut koskaan saapunut. Asiakirjoissa on kuolinpäivästä neljä erilaista merkintää.

Isästä en muista oikeastaan mitään. Mitään surua menetyksestä en muista tunteeneeni enkä muista äidinkään surreen. Kerrotaan sotaleskien itkeneen surunsa lypsyjakkaralla pää lehmän lämmintä kylkeä vasten. Me lapset kuvittelimme, että isä oli joutunut sotavangiksi ja tulee kotiin jonakin päivänä. Aina, kun lentokone lensi ylitse, vilkutimme siinä toivossa, että isä olisi koneessa ja näkisi meidät. Kun sotavankeja alettiin palauttaa, istuimme usein tien päässä odottamassa. Yhdellä palautetuista vangeista oli sama nimikin. Kun äiti oli jo uudelleen naimisissa, pohdimme usein, kummanko miehen äiti ottaisi, jos isä tulisi. Turhaan odotimme.³

Rintamalla kuolleiden vainajien kuljettaminen kotiseudulle hautaan on ollut monissa maissa harvinainen käytäntö. Suomessa tämä oli yleistä ja merkitsi sitä, että osa so-taorvoista näki isänsä arkussa kuolleen. Yleensä rintamalta tuotu isän ruumis on näyttänyt silvotulta. Sodan raatelemaa ruumista on käyty tunnistamassa tai hautajais-ten yhteydessä arkku on avattu. Kokemus on ollut järkyttävä. (Näre 2007, 140.)

³ Tapaninen 2005, 2.

Annin isän ruumis oli ollut väliaikaisesti haudattuna eikä arkkua saanut avata. Hautajaiset olivat 7.12.1941.

KUVA 2

Perhe kesällä 1941, vähän ennen isän katoamista. Anni seisoo äidin vieressä.

2.2 Sotakummitoiminta

Sotakummitoiminta oli vapaan huoltotyön lastensuojeluun liittyneiden toimintojen joukoissa yksi laajimmista. Vastaavatyypistä toimintaa oli aluksi useilla tahoilla. Toiminnan keskittyminen Mannerheim-liiton yhteyteen talvisodan jälkeen oli luontevaa, sillä Mannerheim-liiton oma sotakummitoiminta oli lähtenyt nopeasti liikkeelle helmikuussa 1940 marsalkan kehoitettua nimikkoliittoaan ryhtymään toimenpiteisiin talvisodan sotaorpojen huollon järjestämiseksi. Liiton sotakummivaliokunta perustettiin 8. huhtikuuta. Toiminta yhtyi täten sotavuosien ajan yleiseen sosiaalipoliittiseen ja ideologiseen linjaan: isänmaan puolesta yli luokka-, kieli- ja puoluerajojen. Sotakummitoiminnalla oli alun alkaen selkeästi määritelty moraalinen ja kasvatuksellinen rooli – kummissuhteen tuli olla mahdollisimman läheinen, ja äideille oli annettava henkistä tukea kasvatustyössä. Sotakummitoiminnasta tuli kansanliike, johon tuhannet yksityishenkilöt ja yritykset osallistuivat. Kansainväliset kummissuhteet säilyivät monessa tapauksessa 1950-luvun lopulle saakka. Henkilö- ja työpaikkakohtaiset kummissuhteet olivat suosittuja sodan kestäessä, mutta 1944 jälkeen kotimaiset lahjoitukset loppuivat. Asevelihengen aika oli ohi. (Pulma 1987, 210–211.)

Kummiavun piirissä olleet sotaorvot eivät kuuluneet Ruotsiin siirrettäviin. Kysymys ei ollut vain käytännöllisestä, vaan osin myös päättäjien periaatteellisesta erilinjaisuudesta suhteessa oikeaan lastenhuoltotapaan. (Pulma 1987, 207.)

Kummeiksi sotakummivaliokunta hankki yksityisiä henkilöitä tai yhteisöjä, jotka sitoutuivat kuukausittain suorittamaan avustuksensa kummilapselleen. Noin 50 000 sotaorvosta yli 12 000:lla oli ruotsalaiset sotakummit, yli 4 000:lla sveitsiläiset ja liki 3 000:lla tanskalaiset. Kotimaisia henkilökummeja oli yli 10 000. (Pakarinen 1947, 197–198.)

Kummilahjoilla oli todella taloudellista merkitystä, sillä sota-aikana kuukausiavustukset vaihtelivat sadan ja viidensadan välillä, kun esimerkiksi sotamiehen lesken huoltoeläke vuoden 1941 tapaturmalain mukaan oli 480 markkaa kuukaudessa (Pulma 1987, 213). Suomalaisten sotaleskien eläketurva oli vuonna 1953 vajaa 10 % kirvesmiehen vuosiansiosta ja heikompi kuin muissa sotaa käyneissä Länsi-Euroopan maissa (Näre 2007, 149).

2.3 Annin sotakummit

Rymättylän Luodon koulusta on 15.4.43 postitettu Mannerheimliiton Sotakummivaliokunnalle kirje:

Koulussamme on 44 oppilasta, tyttöjä ja poikia yhtä paljon. Pidimme viime sunnuntaina pienen juhlan sotaorpojen hyväksi. Juhlan valmistaminen oli hauskaa työtä. Piirsimme itse pääsyliputkin sinne. Näyttelimme Sakari Topeliuksen 3-osaisen näytelmän "Ole hyvä köyhille".

Nyt on toivomuksemme saada koulullemme oma kummilapsi. Ehkä sitten joskus saamme häneltä – tai hänen äidiltään – kuvan ja kirjeitä. Koetamme sitten tuottaa hänelle paljon iloa.

Terveisin Rymättylän Luodon kansakoulun opettaja ja oppilaat.

J.k.

Onko oppilaitteni mahdollista saada oma kummilapsi, jolle tästä summasta (1700:-) ensin annettaisiin kuukausittain 150 á 200 mk? Kun summa alkaisi loppua hankkisimme ensi lukuvuonna uuden rahasumman järjestämällä juhlan tai myyjäiset. Ja sitten edelleen koettaisimme jatkaa saman kuukausirahan toimitamista. Toivoisimme saavamme asian alkuun vielä ennen koulun loppumista.

Lapset tietysti toivovat, että heidän kirjeensä luettaisiin jonkun kouluradiotunnin lopussa. Mutta varmaan siellä on paljon muitakin kirjeitä, joita odotetaan yhtä hartaasti kuuluviksi.⁴

Sotaorporahastoon kerättiin varoja mm. Suomen lasten radiokeräyksellä, johon koululaiset tehokkaasti mobilisoitiin (Pulma 1987, 211).

Ennen avustuksen myöntämistä oli paikallinen sotakummivaliokunta tehnyt ”huolellisen tarkastuksen perheen taloudellisesta asemasta ja kummiavustuksen jatkuvasta tarpeellisuudesta” ja raportoinut siitä pääpaikalle Helsinkiin (Kansallisarkisto 2007). Talo, jossa Annin perhe asui, oli vielä isovanhempien omistuksessa ja paikallinen sotakummivaliokunta oli kirjoittanut raporttiin perheen taloudellisen tilan olevan ”Heikko, vuokra-asunto, ei ole maata eikä kotieläimiä”. Raporttiin oli liitetty valokuva ja kerrottu lapsen terveydentilan olevan hyvä ja että perheen kahdella vanhemmalla lapsella oli jo hyvät sotakummit. (Kansallisarkisto 2007.)

KUVA 3

Onko lapsi vanhempiensa luona: *En*

” ” sijoituskodissa: *—*

Terveydentila: *Hyvä*

Täysi- vai puoliorpo: *Puoliorpo*

Missä koulussa: *—*

Milloin otettu sotakummilapseksi: *—*

Kummin tai kummien nimi ja osoite:

*Reinholdin koulun
K. Kankkunen
Reinholdin koulun
suosittelijaksi
2000 mk.
Kuka suosittelee lasta,
Yhdistys: *Mamma*
Osoite: *Jämsä**

Läänin sotakummivaliokunnan Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliitolle lähettämästä Annia koskevasta raportista.

⁴ Kansallisarkisto 2007

Annin äidille ilmoitettiin Mannerheimliiton Sotakummitoimistolta 21.4.1943 postitetussa kirjeessä, että Anni on valittu Rymättylän Luodon koulun opettajan ja oppilaiden kummilapseksi.

Mannerheimliiton Sotakummivaliokunta ilmoittaa Teille ystävällisesti, että tyttärensä Anni on valittu Rymättylän Luodon kansakoulun opettajan ja oppilaiden kummilapseksi. Kummikirja ja avustus mk 200. kuuk. toimitetaan Teille paikallisen kummivaliokunnan välityksellä. Toivomme, että lähetätte Annin pienille ”kummisedille ja tädeille” ilmoituksen kummikirjan ja lahjan perille tulosta ja kerrotte heille heidän pienestä kummilapsestaan.

Kummit ovat toimeenpanemalla koulussa juhlan keränneet kokoon avustusrahan ja on heillä aikomus uudella keräyksellä jatkaa avustusta kerätyn summan loputtua. Siitäkin syystä olisi tärkeää että kummit kirjeenvaihdon avulla pääsevät kosketukseen kummilapsensa kanssa ja saisivat hänestä tietoja. Sen kautta he voivat seurata hänen elämäänsä ja kiintyä häneen.

Mannerheimliiton Sotakummivaliokunta on iloinen, että täten edes pieneltä osalta on voitu helpottaa Teidän toimeentuloanne lastenne kanssa ja tulee se edelleen parhaansa mukaan toimimaan hyväksenne.

Korkeimman siunausta kodillenne ja lapsillenne sekä onnellista ja siunattua Pääsiäisjuhlaa.⁵

Äidin kanssa käydystä kirjeenvaihdosta kummien kanssa ei Kansallisarkistosta ole löytynyt merkintöjä. Sotakummivaliokunnan kiitoskirje 21.4.43 Rymättylän Luodon koulun opettajalle on säilynyt (Kansallisarkisto 2007).

2.4 Perikunta

Pian väki talosta väheni. Ukki kuoli v. 1944 ja vähän myöhemmin ukin sisko. Muu aikuistunut suku lähti maailmalle. Ukki oli luovuttanut tilan syytinkiä vastaan kahdelle vanhimmalle pojalleen, joista toinen oli Annin isä. Tämän kuoltua osuuden sai perikunta.

Vuonna 1943 oli aloitettu perhelisien maksu, joilla valtio tuki monilapsisia varattomia perheitä. Huoltolautakuntien arvion perusteella voitiin antaa tavara-avustuksia perheen viidennestä ja sitä seuraavista lapsista. (Pulma 1987, 200.) Ensimmäisellä perhelisillä Annin äiti osti ensimmäisen ”oikean” huonekalun, vaaleanvihreäksi maalatun ja kukin koristetun keittiökaapin.

---

⁵ Kansallisarkisto 2007.

Kun huoltoapu oli pieni, hankki Annin äiti lisätuloja ajamalla hevosella tavarakuormia kaupungista osuuskaupalle ja käymällä koululla siivoamassa.

Äiti huolehti ulkotöistä, mummu huushollista ja meistä. Mummu oli melkein aina kotona, vain muutaman kerran muistan hänen käyneen kirkossa tai jossakin kylillä. Kaksi kertaa elämänsä aikana hän oli käynyt lääkärissä. Koskaan en muista mummun olleen äkäinen tai pahalla tuulella. Ruumiillista kuritusta hän ei suvainnut missään muodossa, ei edes luunappia tai tukkapöllyä. Kuitenkin häntä toteltiin mukisematta. Ulkotöissä olimme äidin apuna heti, kun kynnelle kykenimme.⁶

Ehti äiti harrastaakin. Nuorisoseurassa, joka toimi vilkkaasti, hän ainakin näytteli ja urheili. Osuusliikkeen perustamassa "Naist mukkaan-toimikunnassa", hän myös oli mukana.

Naiset Mukaan -liikkeen oli edistysmielinen osuuskauppaliike perustanut toimimaan jäsenperheidensä naisten sekä osuuskaupallisen että kotitaloudellisen kasvatuksen hyväksi. Liikkeen tarkoituksena oli saada aikaan läheisempi suhde suurimpaan ostajaryhmäänsä, naisiin, kun jäsenistä suurin osa oli miehiä ja heidän hallussaan olivat myös lähes kaikki luottamustehtävät. Toisena tehtävänä toimikunnilla oli kotien taloudenhoidon kehittäminen ja "puolueeton" kodinhoidollinen valistus ja opetustyö. Toiminnan piti nojautua naisten oman harrastukseen ja työhön. Paikallisten toimikuntien suosituimmat työmuodot olivat ompeluillat ja erilaiset kurssit.⁷

Äiti oli kova hiihtämään. Nuorisoseuran joukkueen ottaessa osaa piirikunnallisiin kilpailuihin, joukkueen naisille vähän hymyiltiin, kun he hiihtivät hameet hulmuten. Muilla naisilla oli jo hiihtohousut. Hymyt hyytyivät, kun "hamejoukkue" voitti kirkkaasti "housujoukkueen".

---

⁶ Tapaninen 2005, 2.

⁷ Valta 1947, 201-205.

KUVA 4

"Hamejoukkue", Annin äiti on n:o 15.

2.5 Uusperhe

Valtion toimesta sotaleskien uudelleen avioitumista edistettiin maksamalla ns. myyni- rahaa, eli kolmen vuoden huoltoeläke kerralla jos avioitui uudestaan. Eniten avioliitto- ja solmittiin heti sodan jälkeen vuosina 1945–46. (Stenberg 1992, 34.) Annin äiti sol- mi uuden avioliiton maaliskuussa 1947. Mannerheimliiton Sotakummivaliokunnalle on paikallisosasto raportoinut perheen muuttuneesta tilanteesta 25.8.47, minkä jälkeen sotakummiavustukset lakkasivat.

K.o. perheen taloudellinen asema ei ole erikoisen heikko. Sekä miehellä että vaimolla on oma pieni talo. Kotieläimiä on kaksi lehmää, sika ja lampaita mo- lemmissa taloissa. Sotaleski on asunut omassa talossaan tähän asti, mutta muuttaa syksyllä miehensä taloon.⁸

Ei Annin äiti jättänyt lapsiaan eikä isäpuoli perhettään. Vasta kun vanhin sotaorvoista, joka oli itse halunnut isännäksi isänsä taloon, oli lähtenyt kauppakouluun ja sitä tietä kaupunkiin töihin, muutti isäpuoli äitinsä kanssa vaimonsa kotiin.

Tutkimuksen mukaan sodan jälkeen koteihin palanneet traumatisoituneet sotavete- raanit olivat usein etäisiä ihmishahmoja, joilla oli vaikeuksia sopeutua perhe-elämään.

⁸ Kansallisarkisto 2007.

Isien emotionaalinen panos perhe-elämässä jäi usein vähäiseksi (Kirves, Kivimäki, Näre & Siltala 2008, 238). Annin isäpuoli jäi niin vaimonsa lapsille kuin omille lapsilleenkin vieraaksi eikä juurikaan ottanut osaa lasten kasvatukseen tai hoitoon. Kauan hän ei ehtinyt perheensä kanssa yhdessä asua, kun sairastui ja muutaman vuoden kuluksi kuoli.

Lasten ja nuorten sodassa kokemiin henkisiin kolhuihin ei jälleenrakennuksen ajan Suomessa kiinnitetty erityistä huomiota. Heidän uskottiin sopeutuvan melkein mihin vain. Lyhyt on lapsen suru, oli tapana sanoa. (Kirves, Kivimäki, Näre & Siltala 2008, 214.)

Toisen maailmansodan jälkeen syntyivät suuret ikäluokat. Silloin oli myös imeväisten kuolleisuus suhteellisesti noin kymmenen kertaa yleisempää kuin nykyisin (Savioja, Karisto, Rahkonen & Hellsten 2000, 58–59). Avioituttuaan uudelleen Annin äiti synnytti nopeaan tahtiin kuusi lasta, joista kaksoset kuolivat heti synnyttyään, yksi, keskosena syntynyt, eli puolitoistavuotiaaksi ja vanhin, vaivainen, niin kuin silloin sanottiin, kymmenvuotiaaksi. Mummu hoiti näitä vieraita lapsia ihan kuin omia lapsenlapsiaankin.

KUVA 5

Sisaruksia ja serkuksia kotipihalla. Anni eturivissä oikealla naapurin tyttö sylissään, Juha naapurin tytön sylissä.

Sosiaaliviranomaiset pelkäsivät kehitysvammaisen Juhan aiheuttavan järkytyksiä perheen henkisesti terveille lapsille ja halusivat toimittaa hänet hoitolaitokseen. Mummu ei antanut, vaan sanoi hoitavansa häntä niin kauan kuin jaksaa. Juha kuoli voimakkaaseen suonenvetokohtaukseen mummun ja minun syliin. Mummu kuoli vasta seitsemän vuotta myöhemmin 85-vuotiaana.⁹

⁹ Tapaninen 2005, 8.

3 KOTIMÄELTÄ KOULUTIELLE

Koulu oli niin lähellä, että jos opettajan ikkuna oli auki, saattoi tyyninä kesälauantai-iltoina ulkona kuunnella *Lauantain toivotut levyt*. Oma radio saatiin vuoden 1952 olympialaisiin. Koulun aloittaminen ei tuottanut Annille vaikeuksia. Äiti kävi koululla siivoamassa, opettajat olivat tuttuja, ja koulussa oli ennestään kaksi vanhempaa sisarusta. Anni osasi lukea kouluun mennessään eikä hänen mieleensä jäänyt mitään merkittäviä oppimiskokemuksia kansakoulusta, jota hän kävi neljä luokkaa.

3.1 Koulutieltä koulukadulle

Laajeneva oppikoululaitos alkoi olla 1950- ja 1960-lukujen aikana kaikkien sosiaali-luokkien ulottuvilla, ja oppikoulua käyvien oppilaiden määrä kolminkertaistui. Runsaaimmin kouluja perustettiin maamme reuna-alueille, Itä- ja Pohjois-Suomeen ja maaseudulle. (Kauppila 1996, 81–82.) Iisalmen yhteislyseon oppilasmäärä kasvoi 1940-luvun puolessavälissä yli kuudeksisadaksi, ja tilanahtaus vaivasi koulun työskentelyä. Vuonna 1949 tasavallan presidentti antoi asetuksen Iisalmen tyttölyseon perustamisesta Iisalmen kaupunkiin. Oppilaitoksesta tuli yhdeksänluokkainen: kuusivuotinen keskikoulu ja kolmevuotinen lukio. (Tšokkinen 1996, 344–345.)

Vuonna 1950 keskikouluun siirtyi 11-vuotiaista koululaisista 27 prosenttia. Maaseudulla koulutusta ei katsottu tarvittavan, lapset oppivat maatalouden työt seuraamalla vanhempiaan ja monet teollisuuden työtehtävät muita työntekijöitä, joten koulutus oli vielä näiden ihmisryhmien, varsinkin tyttöjen kohdalla huono sijoitus (Rautakilpi 2003, 218–219).

Sotaorpojen turvaksi oli v. 1943 säädetty laki sotaorpojen työhuollosta. Se pyrki valtion avustuksin turvaamaan vähävaraisten sotaorpojen ammattikoulutuksen. Laki koski alle 17-vuotiaita sotaorpoja ja sisälsi tarveharkinnan. Ammattiopetus annettiin periaatteessa ammatteihin, jotka vastasivat lapsen sosiaalista asemaa. (Pulma 1987, 201.)

Annin kotikylällä oli vain kaksi oppikoululaista. Opettaja oli kehottanut lähettämään sotaorvoista ainakin yhden oppikouluun, vaikka yleissivistävä oppikoulu ei ollutkaan sotaorpojen työhuoltolain tarkoittamaa ammatillista koulutusta. Kun Annin vanhempi

veli halusi vielä isänsä jalanjäljille maanviljelijäksi eikä nuorempi ollut vielä oppikouluikässä, pyrki Anni siskonsa kanssa keväällä 1950 tyttölyseoon. Molemmat pääsivät, mutta kun Anni oli sopivan ikäinen, 11-vuotias, ja kahta vuotta vanhempi sisko oli jo kesät ”pikkupiikana” tädin kauppiasperheessä, Anni sai lähteä ”porvarikouluun”.

Me lapset saimme kukin vuorollamme olla auttamassa kotitalon pientareella olevassa osuuskaupassa. Minun tehtäviini kuului maanantaiaamuisin kaupunkiin kouluun mennessäni viedä ruskeaan käärepaperiin kääritty paketti, edellisellä viikolla kertyneet rahat, osuuskaupan konttorille.¹⁰

Oppikoulussa Anni menestyi muuten kohtalaisesti, mutta jo Savon murteen taivuttaminen yleiskieleksi tuotti vaikeuksia ja vieraaksi kieleksi se ei tahtonut taipua ollenkaan. Ensimmäisellä luokalla tuli ehdot ruotsinkielestä ja vielä viimeisellä keskikoulu- luokalla saksankielestä.

KUVA 6

Tyttölyseossa. Pienikokoinen Anni takarivissä toinen vasemmalta.

Jännitin ruotsinkielen tunteja. Opettaja oli vanha suomenruotsalainen herra, joka kutsui usein tunnin alussa minut luokan eteen, tökkäsi sormellaan leuassani olevaa hymykuoppaa, taputti poskelle, ja laittoi takaisin paikalleni. Kokeista sain aina nelosen, jossa oli piste perässä.¹¹

Kauppilan (2002, 25) mukaan henkilön muutettua traumaattisesti olosuhteitaan minän tai identiteetin muotoutuminen lapsuuden primäärisosialisaatiossa käy tehottomaksi,

¹⁰ Tapaninen 2005, 5.

¹¹ Tapaninen. Haastattelu.

riittämättömäksi ja sen vaikutus raukeaa. Suuri muutto vaatii muotoilemaan käyttäytymisen radikaalilla tavalla uudelleen, mikä puolestaan vaatii uusia tietoja ja taitoja eli välitöntä oppimista mukautumaan uuteen tilanteeseen.

3.2 Koulukortteerit

Perheen rahat olivat yhä tiukalla, vaikka Annin äiti oli jo uudelleen naimisissa. Kaupunkilaisukulaiset auttoivat majoittamalla koteihinsa. Ensimmäisen vuoden Anni asui serkkunsa luona. Asunnosta oli lähdettävä, kun perheeseen oli tulossa toinen lapsi. Seuraava asunto oli enon luona n. 5 km kaupungista.

Serkun luona hellahuoneessa puutalon vintillä asui jo ennestään kolmihenkinen perheen lisäksi apulainen. Kun olin pienikokoinen, tehtiin minulle tila kahdesta vastakkain asetetusta nojatuolista. Koulumatka oli lyhyt, vesitorni, jonka vieressä koulu oli, näkyi asunnolle ja auttoi alkuun koulun löytymisessä.

Enon luona jouduin nukkumaan yksin olohuoneessa, jossa oli punaiset satiiniverhot, satiinitäkki ja takan reunalla Urho Kekkonen valokuva. Eno oli Maa-laisliiton piirisihteeri ja Kekkonen oli yöpynyt joskus enon luona, mistä muistoksi oli antanut nimikirjoituksellaan varustetun kuvansa.

Kun en osannut nukkua yksin olohuoneessa, teki äiti pienen olkipatjan, jota pidin talon kellarirapussa ja toin öiksi keittiön lattialle, jossa nukutti. Viiden kilometrin koulumatka oli kuljettava polkupyörällä, kovimmilla pakkasilla kävellen. Joskus naapurin vanhan pappilan kirkkoherra otti matkan varrelta autonsa kyytiin. Kun toisen vuoden keväällä alkoi päätäni jatkuvasti särkeä, määräsi lääkäri lääkkeeksi pieniä punaisia helmiä, Vitolia, ja neuvoi äitiä etsimään kouluasunnon lähempää koulua.¹²

Kolmanneksi lukuvuodeksi Anni sijoitettiin asumaan keskustaan yhdessä kahden papin tyttären kanssa. Kerran viikossa Anni sai syödä toisten kanssa vuokraemännän luona, mutta muulloin kotoa tuomiaan eväitä, maitoa, ruisleipää, voita ja joskus, jos rahat riittivät, lähellä olevasta makkaratehtaan myymälästä ostamaansa makkaraa. Koulu-ruokailua ei tilanahtauden vuoksi voitu Iisalmen tyttölyseoon järjestää, vaikka vanhempainkokous esitti, että päivittäinen lämmin ruoka olisi tarpeen pitkämatkalaisille oppilaille (Tšokkinen 1996, 344–345).

Seuraavaksi vuodeksi Anni sai asunnon perheestä, jolla oli kaupungissa radioliike. Perheen insinööri-isä kulki töissä Helsingissä ja vaimo hoiti liikettä. Anni otettiin vuokralaiseksi, mutta täysihoidon ja tarvitessaan apulaisenkin palvelut Anni siellä sai.

---

¹² Tapaninen 2005.

Apulaisen kanssa ei Annin ollut sopivaa liikkua ulkona. Sen sijaan elokuvissa käynti rouvan seuralaisena kuului ”vuokraan”.

3.3 Pyhiksi kotiin

Kouluviikko oli kuusipäiväinen. Kotiin pääsi lauantaina kahden autossa. Jos koulu alkoi maanantaina kahdeksalta, oli takaisin kaupunkiin lähdettävä jo sunnuntaina kahden linja-autossa. Kerran kuukaudessa oli maanantaina loma. Kesät sai olla kotona maataloustöissä.

Täyteen ahdettu linja-auto lähti liikkeelle perä maata hipoen. Mutkaisella ja mäkisellä tiellä matkanteko oli hidasta ja vähän väliä auton oli pysähdyttävä: joku halusi pois, harvemmin kyytiin. Monta mutkaa ja mäkeä ja viimeiseksi pitkä rinne ja sitten – siellä se kyyti odotti. Vappu-tamma töytyili reen edessä kun auton valokiila pyyhkäisi yhtäkkiä pimeää tienvartta. Äidin tottunut luja ote sai hevosen rauhoittumaan, mutta heti, kun olin heittäytynyt liisterekkeen ja ohjastajan ote löystyi, otti Vappu laukan. Äiti ei sitä säikähtänyt, antoi hevosen juosta. Hänellä oli jo kiire lypsylle ja tiesi tulijan odottavan hartaasti lypsylämpöistä maitoa ja tuoretta pullaa.¹³

---

¹³ Tapaninen 2005.

4 ENSIASKELEITA AMMATTIIN

Kansakoulusta tai keskikoulusta lähdettiin suoraan työelämään. Useimmiten oli pakko. Kouluttautuminen oli kallista, varsinkin maaseudulla, jossa nuoren piti asua koulukaupungin kortteerissa sukulaisissa tai vieraan luona vuokralla. (Korppi-Tommola 2005, 220.)

Keskikoulun päätyttyä Anni olisi halunnut lukioon. Vuokraisännän perhe oli järjestänyt rippijuhlat ja tarjonnut ilmaista asumista lukion ajaksi, mutta ei äiti siihen suostunut. Vanhempien sisarusten vuoro oli lähteä hankkimaan itselleen ammatillista koulutusta ja Annin piti hankkia töitä.

4.1 Välivuosi

Kesä oli mennyt niin kuin ennenkin: maataloustöissä ja nuorimpia sisaruksia hoitaessa. Talven tullen olisi joutanut töihin, mutta pelkällä keskikoulutodistuksella ja maataloustöissä saadulla työkokemuksella ei työpaikkaa niin vaan otettu. Vuosien kuluessa olin jo tottunut talviseen kaupungissa oloon. Kotona olin tuskastunut tapahtumattomiin talvipäiviin ja pimeäntuhruisiin iltoihin. Öljytuikkujen valo oli melkein pahempaa kuin täydellinen pimeys – se armahtaa edes yrittäjästä nähdä jotakin.¹⁴

Kotona oli Annin lisäksi vain nuorimmat sisaruksista, mummu ja äiti. Silloin tällöin Anni pääsi naapurin ompelijalle avuksi, harsimaan, silittämään ja joskus ompelemaankin.

Anni oli jo melkein unohtanut hakeneensa paikkaa rakennustoimistosta kun osuuskaupalle oli soitettu, että Annin pitäisi tulla seuraavana päivänä töihin. Rakennustoimistossa oli puhjennut korpilakko ja tarvittiin heti lopputilien laskijaa. Heinätyöt jäivät siltä kesältä, ”vuorotteluvapaa” oli päättynyt – pitkäksi aikaa.

---

¹⁴ Tapaninen 3.10.2005.

4.2 Konttoristiksi

Konttoristin työ oli nopea tapa päästä leipään kiinni keskikoulun tai ylioppilastutkinnon jälkeen. Työ ei vaatinut erityistä koulutusta, pikakirjoitus ja konekirjoitus voitiin oppia kursseilla, mutta yleensä konttoristi opiskeli nämä taidot työpaikassaan. (Utrio 1987,311.)

Rakennustoimistossa työskenteli vain konttoripäällikkö, jonka apulaiseksi Anni palkattiin kesäkuun 1957 alusta tehtävinään palkkojen laskenta, palkkalistojen teko, kassakirjanpito, kassanhoito sekä konekirjoitustehtävät.¹⁵ Ensitöiksi oli laskettava lopputilit lakkoileville rakennustyömiehelle. Palkat laskettiin käsin Taylorix-järjestelmällä, josta tulee jokaiselle palkansaajalle tilipussiin laitettava palkanauha ja samalla palkkojen yhteenvetoluettelo. Rahat haettiin pankista, pussitettiin ja käytiin jakamassa työmailla suoraan työntekijöille. Urakkatarjoukset ja työselostukset johtajalla oli tapana sanella suoraan konekirjoittajalle. Työnantaja kustansi konekirjoituskurssin, ja kun johtaja oli tottunut sanelija, alkoi yhteistyö lyhyen harjoittelun jälkeen sujua.

4.3 Merkonomiksi

Annin vanhemmilta sisaruksilta oli kauppakoulu päätynyt keväällä 1958 ja Annin vuoro oli saada ammatillista koulutusta. Hän pääsi kauppaopisto-osastolle samaan oppilaitokseen, jossa vanhemmat sisarukset olivat olleet. Opisto oli kaksivuotinen eikä siinä ollut linjajakoa. Kirjanpito ja laskento olivat helppoja, kielet teettivät enemmän töitä. Konekirjoituksessa oli todistuksessa koko ajan täysi kymppi.

Kun opisto keväällä 1960 oli lopuillaan, tarjosi entisen työpaikan, rakennustoimiston, johtaja työtä, mutta Annia kiinnosti enemmän palkanlaskijan ja kassanhoitajan toimi keväällä paikkakunnalle valmistuneessa Osuustukkukaupan jakelukeskuksessa.

Ylä-Savon Osuuskauppa oli tarvinnut aina vuodenvaihteen inventaariin tilapäistyövoimaa. Myymälöitä kierrettiin monessa ryhmässä. Kotikyläni myymälänhoitaja oli hommannut vanhimman veljeni inventaariryhmään, mutta hänen oli jäätävä kotitöihin ja minut laitettiin hänen tilalleen. Myöhemmin silloisesta ryhmän vetäjästä oli tullut johtaja Osuustukkukaupan jakelukeskukseen, jonne olin hakenut töihin. Johtaja totesi pääkonttorin haastattelijalle, että on hakijoissa parempiakin, mutta eiköhän oteta tämä Anni, kun minä jo tunnen hänet.¹⁶

---

¹⁵ Työtodistus 1.9.1958

¹⁶ Tapaninen 2005.

KUVA 7

Haikea ero luokkatovereista kotikylän maitolaiturilla kauppaopiston päättäjäisiksi tehdyllä luokkaretkellä.

Työt osuustoiminnan palveluksessa alkoivat kesäkuun alussa 1960 uudessa konttorissa kassanhoitajana. Kassanhoidon lisäksi tehtäviin kuului palkkalaskenta, konekirjoitusta, tavarakirjanpitoon liittyvien asioiden hoitamista pääkonttorin reikäkorttiosastolle, reikäkorttijaoston laskutuksen tarkistamista ja erilaisia tilastotöitä.¹⁷ Työsuhde kesti vain vajaan vuoden, kun oli aika perustaa perhe ja elämä sai uuden suunnan.

---

¹⁷ Työtodistus 30.5.1961

5 MYÖTÄ- JA VASTAMÄESSÄ

Jo 16-vuotiaana Anni oli tutustunut poikaan, joka oli ilmestynyt kylälle. Pojan äiti oli sairastanut epilepsiaa eikä laki silloin vielä sallinut epilepsiaa sairastavien solmia avioliittoa. Lapset oli otettu huostaan ja sijoitettu eri paikkoihin. Poika, josta myöhemmin tuli Annin aviomies, ei ollut pitänyt eikä halunnut myöhemminkään pitää yhteyttä sukuunsa. Lapsuudestaan hän ei myöskään suostunut koskaan kertomaan juuri mitään. Annin suureen sukuun sen sijaan perheen siteet ovat säilyneet tiiviinä.

KUVA 8

Nuoripari Annin kotiportailla

Sukupolven kertomuksissa yhteisenä kokemuksena on maansisäinen muuttoliike. Lähes jokainen on joutunut muuttamaan sekä koulutuksen että oman tai puolison työpaikan vuoksi. Kansainvälisesti ainutlaatuinen tilanne syntyi koulutusjärjestelmän ja elinkeino- ja luokkarakenteen murroksen tapahduttua samanaikaisesti. (Kauppila 1996, 90.)

Annin mies joutui muuttamaan työpaikkansa perässä Kuopioon. Kun perheeseen alettiin odottaa ensimmäistä lasta, jatkoi Anni työpaikassaan äitiyslomaan saakka ja muutti lapsen kanssa seuraavana kesänä.

1900-luvulla perheihanteeksi nousi ydinperhe, alun perin porvarillinen ja kaupunkilainen ilmiö. Ydinperheen ideaalissa aviomies oli elättäjä ja vaimo hoivaaja. Lapsia oli vain pari kolme. Äidin elämäntehtävä oli perheen ja kodin hoitaminen.

Naisten siirtyminen suurin joukoin kotoa ansiotyöhön 1960- ja 70-luvuilla vaikutti perheen työnjakoon, mutta ei juuri rakenteeseen. Väestön muutto maalta kaupunkeihin korosti ydinperheen merkitystä, kun sukulaisten verkosto asui yleensä kaukana perheestä. (Korppi-Tommola 2005, 210.)

Oman asunnon hankkiminen on maalaisen ja talonpoikaisen itsellisyyden ilmausta, omillaan olemista (Hoikkala & Purhonen 2008, 61). Vuonna 1966 perhe pääsi muuttamaan ensimmäiseen omaan, aravalainoitettuun, kerrostaloasuntoonsa. Samana päivänä syntyi toinen lapsi ja pari vuotta myöhemmin kolmas.

Päivähoito-ongelma räjähti käsiin 1970-luvulla. Palveluja alkoivat tarvita myös keskiluokkaiset perheet, jotka olivat aikaisemmin ratkaisseet asian palkkaamalla kotiapulaisen. Ahtaissa kerrostalolähiöissä ei ollut apulaiselle tilaa eikä keskituloisille ollut enää taloudellisia mahdollisuuksia palkata apua. Kasvavalla julkishallinnon palvelualalla oli tarjolla töitä kouluttamattomillekin nuorille naisille. Yleinen tasa-arvoa korostava ilmapiiiri ei arvostanut yksityisten palvelijoiden palkkaamista ja kotiapulaisen ammattia. Naiset halusivat itsenäisyyttä ja yksilöllisyyden suojaa, jota kotitaloudessa työskenteleminen ei tarjonnut. Yksityinen ei voinut vähentää päivähoitajan kuluja palkastaan. Tilanteen kärjistyessä perheet saattoivat lapsineen kulkea ovelta ovelle kyselemässä, kuka ottaisi lapsen päivähoitoon. (Korppi-Tommola 2005, 237–238.)

Aluksi Annin perheeseen palkattiin apulainen, mutta kun tämä alkoi käydä mahdottomaksi, otti vastapäätä asuva talonmiehen perhe lapset päivähoitoon. Vaikka talonmiehet asunnossa vaihtuivatkin, saivat lapset olla siinä lähellä hoidossa niin kauan, kun hoitoa tarvittiin.

Vaikka tutkimusten mukaan (Melin 2005, 209) luokkarajat olivat liudentuneet ja hämärtyneet yhteiskunnalliset jaot ilmenivät vielä monin eri tavoin. Yksi jokapäiväistä elämänmenoa vaikeuttanut tekijä Annin perheessä oli toimihenkilöihin kuuluneen Annin ja hänen työntekijöihin kuuluneen miehensä erilainen työaika.

Rakennemuutoksen ja kasvavien koulutusmahdollisuuksien sukupolven naisten kertomuksissa koulutus ja työ saattavat usein väistyä miesten suunnitelmien edessä. Asia ei kuitenkaan naisia vaivaa, vaan perheellistyminen ja miehen työn dominanssi hyväksytään (Kauppila 1996, 87). Kun keskiluokan perheeseen hankittiin 1950-luvulta alkaen oma auto, sitä yleensä ajoi perheen isä. (Korppi-Tommola 2005, 205.)

Kun Annin perheessä isä lähti aamulla autolla töihin, jäi äiti herättelemään lapsia, jotka oli vielä ennen töihin lähtöä ruokittava ja toimitettava päivähoitoon. Sitten Anni kii-ruhti kävellen tai polkupyörällä omaan työhönsä. Koska perheen isä oli paljon ylitöissä ja työhön liittyvän päivystysvelvollisuuden vuoksi työssä myös viikonloppuisin, oli Annin työn oltava sellaista, että siitä pääsi lähtemään takaisin lasten luo heti työajan loputtua.

Huolimatta alhaisemmasta koulutuksestaan, oli Annin mies perheen pääasiallinen elättäjä. *Sodan ja niukan koulutuksen sukupolvessa* lyhytkin koulutus, jopa muutaman viikon kurssi, oli taannut ammatin ja monesti myös korkean statuksen (Kauppila 1996, 68). Annin muut sisarukset kävivät aikuistuttuaan sotaorvoille valtion kustantaman ammatillisen koulun ja sijoittuivat hyvin työelämään. Sisarpuoli, kymmenen vuotta Annia nuorempi, kävi myös keskikoulun ja kauppaopiston.

Maaltapaon myötä luonnon helmaan haikailevia kaupunkilaisia oli entistä enemmän, ja yhä useammalla oli varaa toteuttaa haave omasta kesämökistä (Korppi-Tommola 2005, 226). Annin perhe vietti aluksi lomat Annin kotipaikalla, usein äidin apuna toisten sisarusten kanssa maataloustöitä tehden. Oman kesämökin tontti hankittiin v. 1974 ja vuosien mittaan rakennettiin itse sinne kesäasunto, josta myöhemmin tuli toinen koti ja harrastus sekä omien lasten että viiden lapsenlapsen kesäpaikka.

6 TAKAISIN OSUUSTOIMINTAAN

Kuopioon muutettuaan Anni haki taas töihin Osuustukkukauppaan. Hänet palkattiin konekirjoittajaksi syyskuussa 1961.

KUVA 9

Konekirjoittajia OTK:n konttorissa 1962. Anni selin kuvaajaan.

Työ oli yksitoikkoista eikä vaatinut juuri muuta kuin konekirjoitustaitoa. Kolmen vuoden kuluttua Anni vaihtoi työpaikkaa Suomen Osuuskauppojen keskuskuntaan (SOK) kirjeenvaihtajaksi. Työ oli itsenäistä, monenlaiseen kirjoittamiseen kuului myös johdon kirjeenvaihto sekä telexin hoito. Ensimmäisinä vuosina, kun kirjoitettiin tavallisella kirjoituskoneella, oli palkka riippuvainen kirjoitusnopeudesta, joka piti käydä aika-ajoin testaamassa.

SOK rakensi uuden, paikkakunnan suurimman avokonttorin, jonne muutettiin v. 1975. Pian muuton jälkeen Anni siirrettiin osastosihteeriksi koneosastolle, joka oli muodostettu SOK:n vähän aikaisemmin ostamasta Suomen Maanviljelijäin Kaupasta (SMK). Koneosasto jatkoi SMK:n harjoittamaa auto-, maatalouskone- ja varaosakauppaa sekä auto- ja maatalouskonekorjaamotoimintaa.

Auto- ja maatalouskonekauppa elivät nousukauttaan. Henkilökunnasta suurin osa oli miehiä: auto-, maatalouskone- ja varaosamyyjiä ja asentajia. Uuden omistajan taholta tulleen minua aluksi vieroksuttiin, mutta pian sopeuduin miesten joukkoon. Kun vielä en omistanut ajokorttia ja autoja olisi ollut käytävissä, ottivat automyyjät tehtäväkseen opettaa minut ajamaan. Varsinaisen autokoulun kävin sitten aviomiehen ohjauksessa opetusluvalla.¹⁸

¹⁸ Tapaninen 2005.

SMK:n liittäminen SOK:hon lisäsi jo ennestään paisuneita hallintorutiineja, ja volyymit alkoivat olla jo niin suuria, että oli aika uusia työnjakoa. Vuonna 1980 hallinto-osasto jaettiin viiteen osaan ja Annille tarjottiin konttoripalveluryhmän esimiestehtäviä. Palveluihin kuuluivat sihteeripalvelujen lisäksi puhelinvaihde-, arkistointi-, postitus-, lähetti- ja siivouspalvelut sekä konttorikalusteiden ja -koneiden hankinta ja ylläpito. Konttoritehtävien hoitoon oli tulossa uutta tekniikka. Anni houkutteli erikoisesti tietotekniikka, ja niin hän siirtyi takaisin suureen avokonttoriin.

KUVA 10

Anni keskustelemassa töistä SOK:n uudessa avokonttorissa

6.1 Työnantajan koulutuksessa

Aikuisten ammatillista koulutusta alettiin 1950-luvulla laajentaa. Tällä ajanjaksolla perustettiin useita oppilaitoksia, niiden joukossa v. 1961 Suomen Osuuskauppapisto (Tuomisto 1999, 81–82). Vuonna 1972, vuosikymmenellä, joka oli tasa-arvoon pyrkivän koulutuspolitiikan vuosikymmen, perustettiin mm. Merkonomien jatkokoulutuskeskus (Tuomisto, 1999, 82).

1970-luvulla suoritti Anni Merkonomien jatkokoulutuskeskuksessa Oulussa laskentatutkinto II:n (1979–1980), hallintotutkinnon (1980–1981) ja Suomen Osuuskauppapistossa Helsingissä SOK:n laskentatoimen koulutuksen (1981–1982) sekä kävi useita kursseja, mm. sihteerikurssin ja sihteerin Grid-seminaarin.¹⁹

¹⁹ Nimikirjakortti 1991

Työnantajan tarjoamassa koulutuksessa 1980-luvulla ei kyse ollut pelkästään ammattitaidon lisäämisestä, vaan se oli myös aseman ja arvostuksen mittari, kaikkia ei suinkaan koulutettu. Myöhemmin tietokoneiden tulo lähes kaikille työpaikoille on synnyttänyt uuden tilanteen, jossa esimerkiksi pelkkä monimutkaisen Windows-käyttäjärjestelmän sujuva hallitseminen edellyttää kursseja, puhumattakaan monista erikoisohjelmista. (Pyöriä 2001, 73–74.)

Eilen tulin Helsingistä CPT:n (tekstinkäsittelylaitteen) kurssilta. Sitten kentältä suoraan poikien luo maalle. Kurssi oli ihana. Tai ei tietenkään itse kurssi, vaan ne aurinkoiset alkukesän päivät, jotka sain viettää iloisten ihmisten innostavassa seurassa ja Jollaksen rauhoittavassa luonnossa.²⁰

6.3 Pilotti

Työpaikoille oli tullut kymmenen vuoden aikana asioita ja toimintaa, joita ei aikaisemmin ollut olemassa tai joiden tuloa ei osattu ennakoida. Tietotekniikan laajamittaisen käytön seuraukset jokapäiväisiin työskentelytapoihin, sisäiseen viestintään organisaatiossa ja yhteydenpitoon organisaatioiden ulkopuolelle olivat uusia asioita. Työn tuloksellisuus oli työpaikkojen toimintakäytännöissä korostunut. (Korvajärvi 2003, 172.)

Automaattinen tietojenkäsittely oli aluksi pitkälti specialistien käsissä ja erillisenä toimialana. 1980-luvun alussa sen vaikutus ja käyttö alkoi levitä lähes kaikkialle yhteiskuntaan. (Lehto 1993, 9.) Kirjoituskoneet vaihtuivat konttoreissa ensin sähkökoneiksi, joissa alkoi olla jo muutaman rivin mittainen muisti, ja pian suuremman muistin omaaviksi tekstinkäsittelylaitteiksi. SOK hankki tukkuliikkeidensä konttoreihin ensimmäiset tekstinkäsittelylaitteet. Laitteille koulutettiin pääkäyttäjät, yleensä konttoripalvelun esimiehet. Anni sai osuuskauppaopistossa perusteellisen koulutuksen tekstinkäsittelylaitteen käytössä. CPT-merkkisillä laitteilla pystyi tekemään tekstinkäsittelyn lisäksi makrojen avulla pienimuotoisia ”ohjelmiakin”.

Kun markkinoille alkoi tulla mikrotietokoneita, perustettiin SOK:lla v. 1983 projekti valmistelemaan mikrotietokoneiden hankintaa konttoreihin. Tietotekniikan käyttöönoton suunnittelu yrityksissä katsottiin alkuun niin vaativaksi, että se oli vain asiantuntijoiden ja ylimmän johdon tehtävä. Kun SOK:n projektiin haettiin edustajaa pääkonttorin ulkopuolelta, ehdotettiin paikalle Annin esimestä. Hän ei kuitenkaan katsonut

---

²⁰ Päiväkirja 4.5.1982.

olevansa sopiva tähän tehtävään, vaan lähetti tilalleen Annin. Hannoverin tietokone-messut ja monet esittelyt läpikäytyään projekti valitsi IBM:n PC:n.

Annin toimipaikka sai toimia mikrotietokoneiden käytön pilottiyksikkönä, ja Anni sai ensimmäisen IBM:n PC:n käyttöönsä keväällä 1984. "Lerppukoneessa" ei vielä ollut kiintolevyä, vaan kaksi levykeasemaa. Käyttöjärjestelmä oli PC-DOS ja mukana tulleet ohjelmat Word Perfect -tekstinkäsittely ja Lotus 1-2-3 -taulukkolaskenta.

Kukaan ei kertonut, mitä koneella pitäisi tehdä, annettiin vain aikaa kokeilemiseen ja sanakirja. Kaikki ohjeet ja ohjelmat olivat englanninkielisiä eikä käyttöön ollut SOK:lla vielä koulutusta. Oppilaitoksissa annettava koulutus oli pääasiassa Basic-kielistä ohjelmointia, ja laitemyyjät tunsivat vain "raudan". Tekstinkäsittelyyn olin kyllä jo perehtynyt vaikkakin eri ohjelmalla, mutta DOS-käyttöjärjestelmä ja taulukkolaskentaohjelma olivat uutta ja niiden opettelu oli ta-pahduttava "kantapäähän kautta".²¹

6.4 Tuotannollisista ja taloudellisista syistä

Kaikki Annin lapset olivat jo kouluiässä ja elämä asettunut uomiinsa, kun 1980-luvun lopulla rakennemuutos kouraisi vahvasti toimihenkilöitä. 14. syyskuuta 1981 Anni on kirjoittanut päiväkirjaansa:

Nyt 42-vuotiaana elämä on kohtalaisen selkeässä vaiheessa. Lasten kanssa on suvanto meneillään. Kaikki ovat koulussa. Avioliittoni ja työni olen hyväksynyt, samoin itseni. Maailma ja niiden ihmiset, omat niiden mukana, huolestuttavat. Muuten olen tyytyväinen elämäni rikkauteen ja utelias katsomaan eteenpäin. SOK:n tilanne kriisivaiheessa, mutta uskon siitä selvittävän.²²

1980-luvun loppupuolella keskuskunnan kriisi syveni ja alkoi kuulua huhuja saneerauksista.

Se odotus, joka on alkanut tämän päiväkirjan alkulehdillä neljä vuotta sitten, jatkuu yhä. Yhä hurjemmat huhut konttorin lopettamisesta liikkuvat. Ylihuomena pitäisi vihdoinkin syntyä päätöksiä. Olen huolestunut, en niinkään työpaikkani menetyksestä kuin siitä, mitä joudun tekemään.²³

Kaikki toiminnot Kuopiossa lakkautettiin, vain joitakin varastoja jäi.

²¹ Tapaninen. Haastattelu.

²² Tapaninen. Päiväkirja 14.1.1986

²³ Tapaninen. Päiväkirja 14.1.1986.

7 TIETOTYÖLÄINEN

Tietotekniikan kehittyessä olivat suurille yritykselle muodostuneiden ATK-osastojen tehtävät kasvaneet. Tehokkuusvaatimusten kasvaessa SOK muiden yritysten tapaan yhtiöitti ATK-osastonsa. Nimeksi tuli Tietoässä Oy. Anni oli edelleen tiiviissä yhteydessä pääkonttoriin, nyt Tietoässään, jonne hän raportoi kokeiluistaan mikrotietokoneen käytössä. Kun yhteistyö konttorin loppumisen myötä uhkasi loppua, perusti Tietoässä aluepisteen Kuopioon lopettavan tukkuliikkeen konttorin tiloihin 1.7.1986. Alkuun Anni oli uuden toimipisteen ainoa työntekijä, tietotyöläinen.

Tietotyöläisiksi luetaan teoriakirjallisuuden perusteella seuraavat palkkatyöntekijät: 1) Tietotekniikkaa (mikrotietokonetta, työasemaa tai tietokonepäättää) työssään käyttävät; 2) Ne, joiden työ edellyttää suunnittelua ja ideointia; 3) Ne, jotka ovat suorittaneet vähintään ylemmän keskiasteen ammattitutkinnon.²⁴

Annin tehtäväalueena oli pääasiallisesti osuuskaupoille ja osittain myös muille asiakkaille tarvittavien tietojenkäsittelytarpeiden kartoitus ja konsultointi; uusien mikro- tuotteiden konsultointi, suunnittelu ja toteutus taulukkolaskentaohjelmilla; mikrolaitteiden myynti, asennus ja koulutus; tekstinkäsittely- sekä taulukkolaskenta- että grafiikkaohjelmistojen koulutus.²⁵

7.1 Huipulla

Osuuskauppojen taloushallinnon tietosysteemit perustuivat kymmenille pientietokoneille hajautettuun käsittelyyn. SOK oli jo verkottunut niin, että reaaliaikainen tietokoneyhteys oli jo konttoreihin ja osuuskauppoihin. Tietoässän pääkonttorilta oli tarkoitus siirtää ohjelmointitöitä Annin toimipaikkaan, jonne palkattiin lisää kolme työntekijää. Kehitettiin mm. budjetointisovellus, jolla seurattiin kuukausittain osuuskauppojen tu- loskehitystä siirtämällä tulokset suurtietokoneelta linjaa pitkin osuuskauppojen mikro- tietokoneille, joissa sitten materiaalista jalostettiin johdolle raportteja.

Osuuskaupat ja niiden konttoritoiminnot tuntevana toimin enimmäkseen kenttä- työssä. Osuuskauppojen naisvaltainen konttorihenkilökunnan mielestä oli helpot- tavaa, kun pelättyä uutta konttoritekniikkaa tuli kouluttamaan vertainen alalla yleensä toimivien nuorten miesten sijaan. Kun budjetointi- ja seurantasovellus piti viedä Helsingin Osuuskaupan konttorin käyttöön, halusi johtaja itse valita kouluttajan. Olin ainoa pääkaupungin ulkopuolelta haastatteluun lähetetty.

²⁴ Pyöriä 2001, 29.

²⁵ Työtodistus 28.2.1989

Johtajan odotushuoneessa oli ennestään jo muutamia nuoria miehiä ja ajattelin olevani ”se pakollinen nainen” ja pääsisin seuraavalla koneella takaisin kotiin. Yllätyksekseni johtaja, joka itsekään ei ollut enää nuori, valitsi minut kouluttajaksi. Tietotekniikan ammattilaisia pidettiin silloin vielä arvossa, ja pääsin asumaan ”urani huipulle”, Hotelli Hesperian kymmenennessä kerroksessa olevaan hotellin vieraille tarkoitettuun huoneeseen.²⁶

Ohjelmoinnin ja koulutuksen lisäksi Tietoässä Kuopion toimistossa myös myytiin tietokoneita ja oheislaitteita ja käytiin asentamassa ja kouluttamassa niiden käyttöön.

Tietokoneita myytiin ympäri maata. Koneet olivat painavia, kannettavaakin jaksosi vaivoin raahata. Vaikeinta oli konelastissa ajaminen milloin pimeässä tuiskussa pohjoisessa milloin taas kokemattomana Helsingin liikenteessä. Ruotsinkielisellä alueella oli huonolla kielipäällä joskus kommunikaatiovaikeuksia, mutta kun tietokonekieli oli silloin kansainvälistä, selvisin kohtuudella.²⁷

KUVA 11

Tietotyöläinen 1988

7.2 Uusi muutto edessä

Tietoässä Kuopion toimipaikka ei kuitenkaan tuottanut odotetusti. Epävarmuus tulevaisuudesta voimistui.

Tiistaina kello 13.00 luetaan tuomiota. Jokin käänne on tulossa. Huonompaan vai parempaan, sen näyttää aika ja tämä päiväkirja joskus, jos vielä jaksan tätä kirjoittaa. Kesä on kukkeimmillaan, lämmintä, aurinkoista. Olin kuvitellut, että tällaisena perjantapäivänä ei mikään eikä kukaan saa minua huonolle tuulelle.

²⁶ Tapaninen. Haastattelu.

²⁷ Tapaninen. Haastattelu.

Olen kuitenkin alakuloinen, Tässäkö se päätös nyt sitten on? Nytkö ovat käsillä viimeiset tunnit työpaikalla tutussa talossa ennen kuin lähtökäsky luetaan?²⁸

Lopullinen päätös toimipaikan lopettamisesta tehtiin 11.7.88. Tietoässä Oy:n Kuopion toimipaikan toiminnan lakkaamisesta ilmoitettiin 30.8.1988 päivätyllä kirjeellä.

Toivomme, että voit ottaa vastaan atk-suunnittelijan tehtävän Helsingin toimipaikassamme 1.1.1989 alkaen. Pyydämme ilmoittamaan tätä koskevan päätöksesi meille viimeistään 30.9.1988. Mikäli et voi vastaanottaa atk-suunnittelijan tehtävää Helsingin toimipaikassamme, merkitsee se samalla valitettavasti työsuhteen päättymistä Tietoässässä 31.12.1988.²⁹

Anni ei lähtenyt Helsinkiin, vaikka lapset alkoivat olla jo aikuisia ja Helsingissä olisi tarvinnut olla vain neljänä päivänä viikossa ja loput työajasta tehdä etätyönä kotoa käsin.

7.3 Sivutoiminen

Kun elinikäisen oppimisen ajatus 1980-luvulla löi lopullisesti itsensä lävitse, tapahtui varsinainen koulutusjärjhdys, ja koulutustarjontaa laajennettiin kaikissa ikäluokissa. Koulutettiin jopa vain koulutuksen itsensä vuoksi, ei pelkästään tarpeeseen. (Rautakilpi 2003, 228.) Julkiset palvelut olivat huomattavan tietointensiivisiä, siellä oli paljon koulutusta ja tiedonhallintaa edellyttäviä tehtäviä ja niille tyypillisiä ammattiryhmiä, kuten opettajia, tutkijoita ja lääkäreitä (Pyöriä 2001, 42). Anni pääsi hotelli- ja ravintolaoppilaitokseen tietotekniikan sivutoimiseksi opettajaksi vuoden 1988 lopulla.

Oli joululoma. Päätoiminen atk-opettaja kävi näyttämässä luokan opetusverkon käytön ja antoi kopiot opetettavista ohjelmista: TEKO-tekstinkäsittely, Multiplan- taulukkolaskenta ja ruokareseptiohjelma. Jouluihin meni uusia ohjelmia opetellessa ja jännittäessä ensimmäisiä tunteja, jotka olivat heti loppiaiselta.³⁰

Tietotyöläisiltä edellytetään jatkuvaa uudelleenoppimista ja osaamisen päivittämistä. He edustavat kaikkein koulutetuinta väestönosaa. Teknologia muuttuu nopeasti, vaikka monet muutokset eivät merkitsisikään mullistusta työssä tai sen tuloksessa. (Pyöriä 2001, 72–74.)

Hotelli- ja ravintolaoppilaitoksessa käytetty Valtion teknillisen tutkimuskeskuksen v. 1980-luvulla kehittämä TEKO-tekstinkäsittelyohjelma oli kooltaan n. 70 000

²⁸ Päiväkirja 17.6.1988.

²⁹ Tietoässä Oy 1988.

³⁰ Tapaninen. Haastattelu.

kilotavua ja mahtui yhdelle ”korpulle”. Se oli mahdollista hallita lähes täydellisesti vain lyhyen opetteluun jälkeen.

Nykyinen Microsoft Word -ohjelma vaatii muistitilaa kymmeniä megatavuja ja uusia versioita ilmestyy tiheään. Tuskin kukaan hallitsee sitä täydellisesti ja käsikirjatkin ovat monen sadan sivun mittaisia.

Anni sai olla töissä Tietoässällä vielä helmikuun 1989 loppuun, jolloin hän sai ”tunnustukseksi pitkäaikaisesta toiminnasta S-ryhmän palveluksessa” SOK:n 25-vuotisansio-merkin ja palkkion.³¹ Työaikansa Anni sai sovittaa näiden kuukausien aikana tunti-opettajan töihin sopivaksi.

Harmaa teräsovi lokahti takanani kiinni ja napsahti lukkoon. Talonmies kiskoi parhaillaan märkää Suomen lippua alas tangosta, kääräisi sen kainaloonsa, poistui, ja jätti jälkeensä aution pihan. Elämä oli kaikonnut suuresta talosta. Neljännesvuosisadan työrupeaman jälkeen kävisin siinä enää korkeintaan vieraana.³²

KUVA 12

Harmaa teräsovi.

1990-luvun taloudellinen lama aiheutti käsittelemättömän trauman tavoin samanlaisia muutoksia kuin sota oli merkinnyt: yllättäviä muutoksia muutosten perään, ihmisten pudottamista kilpailusta, jatkuvaa tehostamista ja elämää omien voimien ääri rajoilla. (Kirves, Kivimäki, Näre & Siltala 2007, 228.)

³¹ Kunniakirja 24.2.1989

³² Tapaninen 2006a, 13.

8 TYÖTÖN, TYÖTÄ , TYÖTÖN ...

Irtisanotuksi tuleminen on nöyryyttävää. Tämä koskee yhtäläisesti kaikkia sukupuolesta ja sosioekonomisesta ryhmästä riippumatta. Tutkimuksen mukaan nöyryytys on lievempää yrityksen lopettaessa, jolloin työttömyyden kokemus on yhteinen. Nöyryytyksen tunne nousee kuitenkin myös tällaisessa tilanteessa, vertailun kohde on vain toinen. Nyt itseä verrataan omien työtovereiden sijaan muuhun työlliseen väestöön. Kokemus on se, ettei omia palveluita ja taitoja tarvita. Suurin osa kuitenkin käy töissä; heitä ilmeisesti tarvitaan. (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 23–26.)

Tavoittamattomiin tuntui kaikonneen omakin elämäni. Kun ovi kolahti viimeisen lähtijän jälkeen, iski paniikki. Tässäkö tämä nyt olikin, haaveet urasta, ajasta asuntovelkojen jälkeen, matkoista, oli vain sivutoimisen tuntiopettajan työ, muutama tunti viikossa. Opettajaa minusta ei kuitenkaan tulisi – ikinä. Virkaa tai edes päätoimisen tuntiopettajan paikkaa ei epäpätevän viisikymppisen naisen kannattanut haaveillakaan ja tuntiopettaja ei ollut henkilökuntaa, ei kuulunut mihinkään.³³

Nöyryytyksen tunne huipentuu ensimmäiseen käyntiin työvoimatoimistossa. Henkilökohtainen käynti on kuitenkin pakollinen jos aikoo saada jonkinlaista päivärahaa työttömyysajalta. Työttömän vastenmieliset velvollisuudet eivät rajoitu pelkästään määräajoin tapahtuvaan näyttäytymiseen työvoimatoimiston virkailijoille, vaan jokaisesta kuukauden arkipäivästä ja tunnistakin on tehtävä kirjallinen selvitys: *työtön, työtön, työtön, työtä 4 t., työtön...* Muutaman lisätunnin ottaminen tuo mukanaan hankalat selvitykset työvoimaviranomaisille, mutta kun eläkettä kertyy työttömyyskorvauksesta vain vähän, suostuu eläkeiän lähestyessä hankaliinkin selvityksiin ja korvausten viivästymisiin.

Kun kotona seinät tuntuivat kaatuvan päälle, lähdin liikkeelle. Reppu selässä ajelin pitkin pyöräteitä tai vaeltelin kirpputoreilla, kirjastoissa ja antikvariaateissa. Kun Kuopio tanssi ja soi, katsoin lumoutuneena Reijo Kelan tanssia torikiveyksellä tai istuin hämärässä teltassa, joka täyttyi flamencotanssijoiden rytmikkäistä liikkeistä ja kastanjettien naputuksesta. Kotiin palasin usein vasta ruoanlaittoon.³⁴

---

³³ Tapaninen 2006a,13.

³⁴ Tapaninen 2006a,13.

8.1 Pohjakosketus

Tietoässältä oli tarjottu Annille töitä itsenäisenä yrittäjänä. Työsopimuksesta jo neuvoteltiin, kun ammatilliselta kurssikeskukselta soitettiin ja tarjottiin päätoimisen opettajan paikkaa. Neuvottelut Tietoässän kanssa lopetettiin ja Anni aloitti työt ammattikurssikeskuksessa elokuussa 1989.

Kuopion ammatillinen kurssikeskus oli yhdessä Raision kurssikeskuksen kanssa valtakunnallinen kauppa- ja toimistoalan koulutuskeskus (Leskinen, Talka & Pohjonen 1997, 217). Anni joutui opettamaan aluksi lasku- ja monistuskoneiden käyttöä ja arkistointia, myöhemmin tekstinkäsittelyä ja uuden, vasta kehitysvaiheessa olevan kirjanpito-ohjelman käyttöä.³⁵

Kurssikeskusten menot maksettiin valtion varoin eikä niiden ollut pakko ottaa koulutuskysynnän muutoksia huomioon. Koulutuksen järjestämiseen saattoi vaikuttaa kysynnän tai toiminnan taloudellisuuden sijasta vakiintunut käytäntö tai opettajan aseman turvaaminen. (Leskinen, Talka & Pohjonen 1997, 222–228.)

Muutosvaiheessa, julistamatta paikkaa avoimeksi, oli Anni laitoksen entisten opettajien yllätykseksi otettu töihin. Annia ei hyväksytty työyhteisöön. Hän oli uhka vakiintuneille reviireille ja kuten Siltala (2007, 628) kirjoittaa, että ihmisten ollessa kyseessä voi ennakoimattomien muutosten yhteydessä ja niiden jälkeen odottaa keskinäistä raatelua ja kiusaamista enemmän kuin silloin, kun epävarmuus ei kuormita. Anni sai yllättäen irtisanomisen 13.3.1991 tuotannollisista ja taloudellisista syistä. Vasta vuosia myöhemmin hän sai tietää, että oli tehty valitus uuden opettajan palkkaamisesta julistamatta paikkaa avoimeksi. Työsuhde päättyi useiden lomautusjaksojen jälkeen 25.6.1991.

Suomalainen työn kulttuuri korostaa voimakkaasti ' pärjäämisen ' arvoa – pärjääminen töissä on kunnia-asia – ja työttömäksi joutuminen on näyttävä merkki siitä, ettei ole pärjännyt, osoitus henkilökohtaisesta epäonnistumisesta (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 24–25).

---

³⁵ Työtodistus 7.8.1991

8.2 Uusi yritys

Anni oli edelleen hotelli- ja ravintolaoppilaitoksen sivutoiminen tuntiopettaja. Tietotekniikan lisäksi hän opetti laskentatointa oppisopimusoppilaille. Opetustyön lisäksi Anni toimi henkilökunnan kouluttajana, suunnitteli ja kehitti oppilaitoksen taloushallinnon seurantajärjestelmää ja oli mukana budjetoinnissa.³⁶

Annin entinen työtoveri oli työttömäksi jäätyään saanut uutta työtä erään kunnan elinkeinoasiamiehenä. Kunnan ainoa kirjanpito toimisto oli lopettanut ja hän ehdotti Annille kirjanpito toimiston perustamista kuntaan, töitäkin olisi jo valmiina. Anni sai starttirahan ja Keran avustuksen tarvittavien koneiden ja laitteiden ostoon ja tilavuokraan. Yrityksen perustaminen jäi kuitenkin kesken, kun hotelli- ja ravintolaoppilaitoksesta tarjottiin tuntiopettajan tehtävien lisäksi äitiysloman sijaisuutta koulutus suunnittelijana. Kun sijaisuus oli päättymässä, siirrettiin Anni hoitamaan eläkkeelle jääneen hallintopäällikön tehtäviä. Paikka julistettiin sisäisesti auki.

Tällä kertaa olisi Annilla ollut koulutusta ja kokemusta riittävästi, mutta nimitystä ei kuitenkaan tullut. Johtokunta oli saanut kokoukseensa konttorin naishenkilökunnalta muistutuskirjeen, että sisäisessä haussa olisi hakijalla pitänyt ennestään olla virka tai toimi, ja sitä ei Annilla ollut. Paikkaan valittiin miesopettaja, jolla virka jo oli. Annin sijaisuus päättyi helmikuussa 1993, ja jäljelle jäi taas vain sivutoimisen tuntiopettajan tehtävät.

Työmarkkinoille ja työelämään sijoittuminen on Suomessa kansainvälisestäkin katsottuna varsin tiukasti tutkintoihin perustuvaa (Kivinen, Rinne & Ahola 1989, 156). Sellaiset yksilön ominaisuuksia kuvaavat määreet kuten kokemus, ihmisarvot ja unelma ovat vanhanaikaisia. Määräaikaisiin työsuhteisiin taas on sisäänrakennettu jatkuva testaus ja seulonta.

8.3 Yliopistoon – minäkinkö?

Tutkimusten mukaan moni läheisen kuolemasta, sairaudesta tai työttömyydestä toivuttuaan arvioi elämänsä uudessa valossa ja aloittaa opiskelun, joka on heille terapeutin tapa työstää vaikeaa elämäntilannetta (Jauhiainen, Tuomisto & Alho-Malmelin 2003, 182).

---

³⁶ Työtodistus 3.8.1993

Välinpitämättömänä katselin opettajainhuoneen ilmoitustaulua: mainoksia, koontumiskutsuja, oppilaitosten esitteitä. Eivät koskeneet minua. Nyt vihdoinkin olisi aikaa opiskella, mutta olin siihen jo liian vanha. Mitähän nyt opiskelisinkaan, jos voisin? Avoin yliopisto. Mielenkiintoisen näköisiä kursseja. Oppaassa sanottiin, että sinne voi tulla opiskelemaan kuka tahansa ikään ja peruskoulutukseen katsomatta. Kuka tahansa – yliopistoon – minäkinkö?

Luokan oven avaaminen jännitti hiukan. Kaikki sisälle menijät olivat nuoria kuin omat lapseni. Istuin takariviin. Joku vilkaisi sisään tullessaan, mutta ei kiinnittänyt sen pitempään huomiota. Osanottajaluettelon siirsin ohitseni seuraavalle, halusin vain kuunnella ja katsella, millaista se yliopisto-opiskelu on, ja ymmärtäisinkö ja oppisinko enää mitään. Aihe oli tuttu, ihan kuin arvelinkin. Välillä jopa ihmettelin, miten niin itsestään selviä asioita piti ihan yliopistossa opettaa. Mutta mistäpä asiat niin itsestään selviä olisivat olleet nuorille, ikänsä koulunpenkillä istuneille. Kirjauduin ensimmäiselle kurssille. Opiskelu imaisi mukaansa: yrityksen taloustiedettä, tietojenkäsittelytiedettä, aikuiskasvatusta... Pian nuoret tottuivat minuun, olin jopa haluttu ryhmätyökumppani, olihan minulla käytännön kokemusta ja tietotekniikan ammattilaisena taito ja mahdollisuus käyttää sitä apuna. Opiskelijoille se ei siihen aikaan vielä ollut itsestänselvyyttä.³⁷

8.4 Maata jalkojen alle

Vuoden 1993 alussa kansalaisopistoissa siirryttiin entisestä menoperusteisesta suoriteperusteiseen valtionapujärjestelmään. Tämän ja eräiden muiden lakimuutosten seurauksena ovat opistojen arvoperusta, tehtäväalue, rahoitus ja hallinto 1990-luvulla muuttuneet perusteellisesti. (Tuomisto 1998, 276–277.) Myös kansalaisopistot saivat osansa työvoimapolitiisesta koulutuksesta. Kuopion kansalaisopistoon perustettiin maksupalveluosasto, joka sai toteutettavakseen kansalaisopistojen ensimmäiset tietokoneen ajokorttikurssit. Annille tarjottiin kurssin vastuupettajan tehtäviä. Ensimmäiselle kurssille oli otettu 180 työttömästä hakijasta 17 ja todistukset jaettiin toukuussa 1994. Kursseja pidettiin Annin aikana paljon, parhaimmillaan neljä samanaikaisesti.

Kun ensimmäinen kurssi alkoi, oli luokassa 16 uutta tietokonetta. Koneissa ei ollut ohjelmia valmiina, ei edes käyttöjärjestelmää. Oppilaiden kanssa yhdessä asennettiin ensin Dos, sitten Windows ja vielä Office-ohjelmistopaketti. Siinä olttiin opittu jo paljon. Vaikein seitsemästä suoritettavasta ajokorttimoduulista oli laitteen käyttö ja tiedon hallinta, kun alkuun oli hallittava sekä Dos- että Windows-käyttöjärjestelmät. Dos oli englanninkielinen eikä kurssilaisista suurin osa osannut ollenkaan englantia. Innostuksella ja sisulla kokeista yleensä selvittiin.³⁸

Suuri osa aikuisopettajista joutuu suorittamaan kasvatustieteen tai aikuiskasvatuksen yliopistollisen arvosanan pätevytyäkseen ammattiinsa. Arvosanojen suorittaminen ta-

³⁷ Tapaninen 2006a, 13–15.

³⁸ Tapaninen. Haastattelu.

pahtuu ehkä helpoimmin kesäyliopistossa, jossa useiden opintoviikkojen kurssit suoritetaan kätevästi kesällä parissa kuukaudessa työn ohessa opiskellen (Andragogi 1990, 175). Anni suoritti aikuiskasvatuksen approbatur-arvosanan kesäyliopistossa kesällä 1994, opettajien pedagogisen täydennyskoulutusohjelman Suomi tietoyhteiskunnaksi syksyllä 1997 ja Tietokoneavusteisen opetuksen opintokokonaisuuden lukuvuonna 2000–2001.

Opiskelu imaisi kuopiolaisen Annin mukaansa muutama vuosi sitten. Anni kertoo, että häneltä on ”työpaikka karannut kolme kertaa alta”. Tämä sai hänet mukaan aikuisopiskeluun. Opiskelun myötä hän on pureutunut uudelleen työn laitaan kiinni ja vetää kansalaisopistossa erilaisia kursseja. Yliopistossa hän lukee parhaillaan yrityksen taloustiedettä. Kun takana on myös yleissivistäviä aineita, niin hänellä riittäisi pian valmiuksia tutkinnonkin suorittamiseen. Se ei kuitenkaan nyt sovi hänen elämäntilanteeseensa, koska tutkinnon suorittaminen vaatisi sisäkirjoittautumista yliopistoon. Opiskelun aloittamiseen pitää olla jokin sysäys. Ikänsä ei työttömän kannata jäädä katselemaan. Eikä opiskelun niin kummallista tarvitse olla.³⁹

Lakimuutoksen jälkeen kansalaisopistojen kohderyhmänä voivat aikuisten lisäksi olla lapset ja nuoret. Anni kokeili tietokonekurssien pitämistä erilaisille ryhmille, myös verkossa, jossa opiskeltiin samanaikaisesti kolmella paikkakunnalla. Informaatioteknologia-alan pörssihiuma, joka oli Suomessa 90-luvun lopulla, toi seniorikursseille ylempien sosiaaliryhmien edustajia opettelemaan sijoitusta verkon kautta, jolloin säästy pankin luukulla jonottamiselta.

Kansalaisopistossa Anni vetää atk-ajokorttikursseja työttömille ja perehdyttää muitakin erityisryhmiä tietotekniikan saloihin. Monet afasiapotilaat ja kehitysvammaiset ovat saaneet ensikosketuksen tietokoneisiin Annin opastuksella. Kovassa suosiossa olevat seniorikurssit ovat kuitenkin Annin leipälaji. Motivoituneet ikäihmiset ovat kiitollisia opetettavia.⁴⁰

KUVA 13

Tietotekniikkaa maahanmuuttajalle.

³⁹ Fält 1994, 22

⁴⁰ Vainio 2000, 10.

Olin vähitellen sopeutunut tuntiopettajan työhön. Tietotekniikkabuumi eli nousukauttaan ja tunteja oli tarjolla niin paljon, kuin halusin ottaa vastaan, ilman korkeakoulututkintoakin. Lapset olivat maailmalla enkä enää ollut kovin riippuvainen säännöllisistä tuloista. Tuntiopettajana voin itse päättää, minkä verran ja koska otin töitä vastaan, ja se sopi minulle. Kun en ollut sidoksissa mihinkään, olin valmis kokeilemaan uutta. Muutama kirvelevä epäonnistuminen on jäänyt mielen pohjalle painolastiksi, mutta on siellä onnistumisiakin ja työniloa, kiitos-takin.⁴¹

---

⁴¹ Tapaninen 2006a, 15–16.

9 TYÖSTÄ HARRASTUKSEEN

Tietotekniikkaa ja ohjelmistoja kehittävät useimmiten itse parhaassa työiässä olevat toisille parhaassa työiässä oleville ottamatta huomioon, että esimerkiksi täysin arkisina pidettyjen matkapuhelinten ja tietokoneiden sujuva käyttö edellyttää suhteellisen normaalia näköaistia ja hienomotoriikan toimintaa. He eivät ajattele sitä, että keskivertoinen saattaa joutua toimimaan suurimman osan elinvuosistaan ainakin jollain tavoin fyysisesti rajoittuneena. (Pyöriä 2001, 174.) Paitsi yhteiskunnassa täysivaltaisena jäsenenä toimimiseen myös arkipäivästä selviytymiseen on ikääntyneille tietotekniikasta apua. Parlamentaarisen aikuiskoulutustyöryhmän mietinnössä todetaan:

Yhä nopeammin muuttuvassa yhteiskunnassa ei koulutusinstituutioissa tapahtuva oppiminen voi riittävästi vastata moninaiisiin oppimistarpeisiin, jolloin on välttämätöntä kiinnittää huomiota myös työssä, kansalaistoiminnassa, harrastuksissa ja muutoin vapaa-aikana tapahtuvaan oppimiseen. Myös tietoyhteiskunnan kehitys tuonee mukanaan uudenlaisia opiskelun muotoja ja tapoja.⁴²

Fyysisten rajoitteiden lisäksi on tietotekniikan opettelu nuorempien ryhmissä ikääntyneille vaikea ja pelottavakin kokemus. Vertaisohjauksen on todettu auttavat niitä ikääntyneitä, jotka muuten eivät rohkene opettelemaan tietokoneen käyttöä. Stakes käynnisti yhdessä Raha-automaattiyhdistyksen, Opetusministeriön ja Tietoyhteiskunta kaikille -projektin kanssa Varttunet-projektin, joka käynnisti ikääntyneiden tietotekniikan tuutoritoiminnan pääkaupungin lisäksi sen ulkopuolella. Kuopiosta projektin toteutti Kuopion Vanhustenkotiyhdistys ry SENIORI.net -nimisellä projektilla v. 1999. Anni kutsuttiin projektin ohjausryhmään. Ensimmäiseen tuutorikoulutukseen, jonka toteutti Helsingin yliopiston Vantaan täydennyskoulutuskeskus, lähetettiin kutsu kansalaisopiston seniorien tietotekniikkakursseilla olleille ja valittiin vapaaehtoistyöhön halukkaista kahdella ensimmäisellä kurssilla koulutettavat tuutorit, joihin Anni itsekin kuului.

Vapaaehtoistyö on osallistumista vuorovaikutukseen perustuvaan organisoituun auttamis- ja tukitoimintaan, joka tähtää henkisen ahdingon lievittämiseen tai elinoloihin liittyvän puutteen korjaamiseen. Vapaaehtoistyötä ei tehdä taloudellisesti yritystoimintana, palkkatyönä eikä erityisenä harjoitteluna, vaan tehtävään valmennusta saaneen auttajan motiivi pohjautuu ajatukseen, että hän voi olla avuksi ja oppii jotakin tärkeää. Myös tällaiseen toimintaan liittyvät tukitehtävät kuuluvat vapaaehtoistyön piiriin.⁴³

⁴² Opetusministeriön työryhmän muistioita 3:2002

⁴³ Eskola & Kurki 2001, 10

Kun Seniori.net -projekti oli päättymässä v. 2002, perustettiin toimintaa jatkamaan Seniorien ATK-yhdistys SAVONETTI ry, jonka perustajajäsen ja monivuotinen hallituksen jäsen ja toiminnan keskeinen käynnistäjä Anni oli.

Eläkkeelle jäätyään Anni on suunnannut tarmonsä yhdistystoimintaan. Hän mm. kouluttaa tutoreita Seniorien ATK-yhdistys Savonetti ry:ssä, istuu edustajana erilaisissa ohjausryhmissä sekä kantaa kännykkäluotsin titteliä.⁴⁴

Lisälaitteita ja ohjelmistoja katsoo osaavansa asentaa tietokoneeseen tietotekniikkaa työssään käyttävistä miehistä 57 % ja naisista 26 % ja taito on yhä harvemmalla lähestyttäessä ikäjakauman yläpäästä (Pyöriä 2001, 171–173). Kun ikääntyneiden tietokoneen käyttö kotona on yleistynyt, on ongelmaksi muodostunut lisälaitteiden ja ohjelmistojen asennukset ja päivitykset, yhtenä suurimpana ryhmänä tietoturva. Seniorien ATK-yhdistys Savonetti ry:n koulutetut vapaaehtoiset tuutorit tekevät tarvittaessa kotikäyntejä ikääntyneiden tietokoneen kotikäyttäjien luona. Anni kuuluu tähän miesvaltaiseen vapaaehtoisten joukkoon ja kouluttaa lisäksi toisia tuutoreita. Koulutusyhteistyötä tehdään Kuopion kaupungin, kesäyliopiston, Savon ammatti- ja aikuisopiston ja ympäristön kansalaisopistojen kanssa. Tiivistä yhteistyötä tehdään myös Jyväskylän yliopiston Geronet-koulutus-, tutkimus- ja kehittämishankeen kanssa.

KUVA 14

Seniorit opissa kansalaisopistolla.

9.1 Eläkkeellä

Eläkkeelle siirtyminen on monelle yksi vaikeimmista elämän käännekohdista. Pätkätyötä tekevän eläkkeelle siirtyminen on yksinkertaista, ei juhliä eikä viimeistä työpäivää. Kun Annilla työn rinnalle oli vähitellen tullut alaan liittyvä harrastus, eivät työtään siitä paljon muuttuneet, kurssit jatkuivat.

⁴⁴ Künnap 2003, 8.

Olen nyt 63-vuotias ja eläkkeellä. Elämä on ihmisen elämäksi kohtalaista. Hyviä nämä vuodet ovat olleet. Lapset ja lastenlapset ovat meille tärkeitä ja hyviähän lapsistamme tuli, vaikka emme varsinaisesti osanneet "kasvattaa" heitä niin kuin nykyäidit tekevät. Nyt suunnittelen jonkinlaisen elämäkerran kirjoittamista. Kyllä minulla varmaankin löytyy siihen vielä tilaa. Tietokone – minun elämäni paras "lelu" – on siinä hyvänä apuna.⁴⁵

Kymmenennen toimintavuoden alussa (v. 1994) oli ikääntyvien yliopistotoiminta laajentunut valtakunnalliseksi ja toimintaa oli jo kahdeksassa yliopistossa, niiden mukana Kuopio (Larsen 1994, 122). Ikääntyvien yliopistotoiminta perustuu näkemykseen siitä, että ihminen on elämänsä jokaisessa vaiheessa oppiva, reagoiva, omaan elämäänsä ja ympäristöönsä vaikuttava, tutkiva, ratkaisuja tekevä ja kehittyvä (Larsen 1994, 124). Eläkkeellä ollessaan on Anni ollut usean vuoden ajan Kuopion Ikääntyvien yliopiston jo vakiintuneen kirjoittajapiirin yhtenä jäsenenä kirjoittamassa tarinoita elämästä. Tarinoista on julkaistu kaksi antologiaa. Ikääntyvien kirjoittajapiiriin hakeudutaan monista eri syistä. Useimmat haluavat tallentaa elämäkertansa tai tarinoita elämästään jälkipolvien luettavaksi. Toiset haluavat kirjoittaa säilyttääkseen aktiivisen sanavarastonsa, kokeillakseen omia rajojaan tai täyttääkseen lisääntyneen vapaa-ajan hausalla tavalla.

Yleisin ikääntyvien yliopistotoiminnan muoto on alusta lähtien ollut monitieteinen keskusteleva luento-opetus luennoitsijoina yliopistojen parhaat asiantuntijat, joilla on omakohtaista perehtyneisyyttä käsiteltäviin asioihin tai niiden taustoihin (Larsen 1994, 123). Myös luennoille on Anni osallistunut.

9.2 Lopputyö vai loputon työ

Koulutusmahdollisuuksien estyminen lapsuudessa tai varhaisnuoruudessa on jättänyt sukupolven edustajille kaipuun hankkia koulutusta ja sivistystä. Kun kesäyliopiston taholta esitettiin Annille mahdollisuutta aikaisemmin suoritettujen opintojen saattamista loppuun nyt, kun siihen ei enää ole esteitä, Anni aloitti vielä kerran opiskelun. Aikaisemmin kirjoitetut tarinat elämästä, päiväkirjamerkinnot ja muistot alkoivat muotoutua elämänhistoriaksi.

Halttunen ja Alho-Malmelin (2007,177–178) ovat 50 vuotta täyttäneiden yliopistop opiskelijoiden monenlaisia elämäntilanteita, koulutus- ja elämänpolkuja tutkiessaan

---

⁴⁵ Tapaninen. Päiväkirja 26.5.2002.

ryhmitelleet tämän joukon aiemman koulutuspolun mukaan neljään eri ryhmään: *toisen tutkinnon suorittajiin, toisen mahdollisuuden käyttäjiin, myöhään aloittaneisiin ja lisäkouluttautujiin.*

Toisen mahdollisuuden käyttäjät, joihin Anni näyttää tässä ryhmittelyssä sijoittuvan, eivät ole suorittaneet ylioppilastutkintoa eivätkä siten täytä yliopiston perinteisiä sisäänpääsyvaatimuksia. Kaikilla on kuitenkin jokin ammatillinen tutkinto, 42 prosentilla opistotasoinen koulutus. Yleisimmin koulutus on hankittu Annin tapaan kaupalliselta/yhteiskuntatieteelliseltä alalta tai terveys- ja sosiaalialalta. Ylioppilastutkinnon puuttuminen ei kuitenkaan näytä olleen näille aikuisille ongelma. He ovat saaneet hyvinkin aktiivisesti osallistua erilaisiin aikuiskoulutuksen muotoihin, jotka eivät johda tutkintoihin, kuten avoimeen yliopisto-opetukseen. Opiskelu luonnehtii näiden aikuisten elämää jo ennen tutkinto-opiskelun aloittamista eikä nyt opiskeltava tutkinto näyttäydäkään aiemmin hankitun paikkaamisena ja jonkin sellaisen hankkimisena, josta on aikaisemmin jääty paitsi. Kyse on ennemminkin tien kulkemisesta edelleen eteenpäin ja erilaisten mahdollisuuksien käyttämisestä sitä mukaa, kun niitä avautuu. (Halttunen & Alho-Malmelin 2007, 178–181.)

Ikääntyneiden opiskelun suurimmat esteet ovat: asenteet, terveys, perhe, saavutettavuus, sosiaaliset esteet ja tarjontaan liittyvät esteet (Pitkänen 2000, 196–197). Anni on perusterve, yliopisto on muutaman sadan metrin päässä kotoa, koulumaailmasta tullessaan hän ei vierasta opiskelijamaailmaa eikä muitakaan sosiaalisia esteitä enää ole.

9.3 Muistojen maisemissa

Äidin kuoltua Annin lapsuudenkoti oli jaettu taas kahteen osaan, joista Anni oli lunastanut toisen puolen: pellot ja palan metsää. Velipuoli asuttaa yksin taloa. Maanviljelijöitä kylällä on enää vain muutama ja lehmiä vain kahdessa talossa. Annin peltoja viljelee sama maanviljelijä, joka viljelee suurinta osaa kylän pelloista.

Laskeudu navetan syrjästä alas mäkeä. Erotat vielä vanhan tarhapolun haamun kiviaidan kupeessa. Saavut vanhalle lypsyveräjälle, erotat sen muutamasta lahosta pystytolpasta ja paikoin jo maatuneesta pisteaidasta. Vedä syvään henkeä, ilma on raikasta, haistat vain kukkien tuoksun. Kuuntele hetki hiljaisuutta tai punavarpusen kirkasta, hiukan surumielistä "vi-viety-viy" -liverrystä.

Jos vielä erotat rinnettä alas johtavan polun, lähde seuraamaan. Pian kuulet puron solinan ja havaitset heinikossa lähteen. Ei enää kirkasta lähteen silmää, vaan tiukasti kannella peitetyn. Puro solisee vapaana. Jos on kevät, voit poimia keltaisia kevätlinnunsilmiä puron varrelta. Hetken juostuaan vesi rauhoittuu lammikkoon, joskus kirjolohien kasvatukseen ihmisen tekemään. Pitkään ei vesi lammikossa lepää. Koko ajan se jatkaa kulkuaan tuomi- ja pihlajalehdossa välillä ryöpyämälläkin myötäsessä kunnes päättyy letolle, jossa se häipyy takaisin maan uumeniin.

On lähteelle nyt tiekin – uusi, ihan autolla ajettava. Aikoivat jokamiehen oikeudella ottaa lähteen varavesipaikaksi kaupungille. Onneksi tuli harvinaisen kuiva talvi ja mittareiden läpi lirisi vain pieni puro ja se sai jäädä rauhaan. Tie kaartaa vähän kauempaa, mutta löydät sen kyllä jos et halua kahlata takaisin pitkässä heinikossa.⁴⁶

KUVA 15

Muuttunut ja hiljentynyt kotipiha.

---

⁴⁶ Tapaninen 2006b, 78–81.

10 VIIMEINEN NÄYTÖS

Antikainen & Kauppila (Antikainen 1996, 251) ovat määritelleet merkittäviksi oppimiskokemuksiksi "sellaiset oppimiskokemukset, jotka elämäkertomuksen perusteella näyttävät ohjanneen haastateltavan elämänkulkua ja/tai muuttaneen tai vahvistaneen hänen identiteettiään." Anni sai käydä keskikoulun, kun sisaruksista toisten oli tyydyttävä ammatillisiin oppilaitoksiin. Tämä avasi hänelle mahdollisuudet sellaisiin merkittäviin oppimiskokemuksiin, joita ilman oppikoulua olisi ollut vaikea tavoittaa. Yliopistoon opiskelemaan lähdön rinnalla yhtä merkittäväksi oppimiskokemukseksi muodostui jo ensimmäisessä työpaikassa opittu hyvä konekirjoitustaito, joka ohjasi hänen valikoitumistaan tekstinkäsittelyn kautta tietotekniikan maailmaan. Siitä muodostui Annin "juttu". Sen avulla hän selvisi lamasta ja sai "ratsastaa" tietotekniikan kehityksen aallonharjalla aikana, jolloin tietotekniikan ammattilaisista naiset olivat vielä vähemmistönä.

Koulutussukupolviryhmien rajat muodostuivat osin sääty-yhteiskunnan perua olevista yhteiskuntaluokkien rajoista (Antikainen. 2003, 296). Annin sukupolvelle korkeampi koulutus merkitsi korkeampaa sosiaalista statusta ja koulutuksesta tuli myös ihanne. Annin elämässä selvimmin koulutus ihanteena näkyy hänen myöhäisimmissä elämänvaiheissaan, kun hän jatkoi yliopisto-opintojaan vielä eläkkeellä ollessaan.

Oppimisen pakko ei sotasukupolvelta ole vielä ohi. Tietokoneen käyttötaitoa ei ole läheskään kaikilla ikääntyneillä. Tilastokeskuksen keväällä 2008 tekemän kyselyn mukaan oli internetin käyttäjäosuus alle 40-vuotiaiden ikäryhmissä lähes sata prosenttia, mutta alkoi sitten jyrkästi supistua niin, että 60–74 -vuotiaiden ikäluokassa käyttö oli naisilla n. 40 % ja miehillä n. 50 % (Tilastokeskus 2008). Nyt on meneillään television digitalisointi ja lankapuhelinverkoston alasajo, ja pankit lopettavat pian maksupäätteensä "pakottaen" asiakkaansa käyttämään tietokoneita.

Suurten ikäluokkien ikääntyessä on hoivatyössä turvauduttava enenevässä määrin teknologiaan. Tutkimuksen mukaan iäkkäät välttävät odotettua vähemmän uusien laitteiden käyttöönottoa. Iällä ei sinällään näytä olevan vaikutusta. Määrittäviä tekijöitä ovat oma koettu terveys, fyysiset rajoitteet ja kognitiiviset kyvyt. Teknologian koettu hyödyllisyys ja luotettavuus edistävät sen käyttöönottoa. (Siitonen 2008, 113–116.)

Ikääntyneiden opettamista ja oppimista on tutkittu, samoin koulutusta ja motivaatiota osallistua formaaliin koulutukseen. Tutkimuksissa on havaittu, että vaikka elinikäisen koulutuksen periaatteisiin kuuluu demokratian edistäminen eri ryhmien välillä, käytännössä aikuisopiskeluun osallistuvat enemmän hyvin koulutetut ja näin erot sosiaali- ja ikäryhmien välillä lisääntyvät entisestään (Pitkänen 2000, 187).

Annin sukupolven kohdalla puhutaan historian suurimmasta muutosvaiheesta ja oppimisen pakosta. Meneillään oleva maailman talouden kriisi sekä ilmastonmuutos koskettavat paitsi tulevia, myös kaikkia nyt elossa olevia sukupolvia. Mihin tulevien sukupolvien on vielä sopeuduttava, voi vain arvailla. Roos (1987, 31) kirjoittaa:

On täysin mahdollista että nyt 30–40-vuotiaat, vain pikku kolhuja kokeneet ihmiset pääsevät vielä elämänsä aikana näkemään ja kokemaan omakohtaisesti todellisia mullistuksia: ympäristökatastrofeja, taloudellisia romahduksia, puutteita, ydinsodan. Eloonjääneillä on toki silloin kerrottavaa, ja esitystapakin luultavasti poikkeaa nykyisestä iloisen pinnallisesta tai jähän toteavasta tyylistä.

Rakennemuutoksen ja kasvavien koulutusmahdollisuuksien sukupolvella on pian käsillä "kuudes ikäkausi", vanhuus, ja viimeinen näytös...

Hän poistuu; kuudes ikäkausi tulee:
 Sukissa, halatissa, laiha raukka,
 Nenällä lasit, laukku kupeella,
 Jalassa nuorten päivän säästöhousut,
 Juur' laajat lanteille jo kuihtuneille;
 Matala basso-ääni, muuttuneena
 Taas lapsen diskantiksi, soi piipittäen
 Ja värähdellen, viime näytös vihdoin
 Ja tämän vaiherikkaan jutun loppu,
 On toinen lapsuus, muisto mennyttä,
 Ja samoin näkö, maku, hampaat kaikki.⁴⁷

---

⁴⁷ Shakespeare, 1998, 515.

11 POHDINTA

Yleensä elämäkerrat kirjoitetaan myöhäisessä elämänvaiheessa toisin kuin spontaanisti, päivittäin kirjoitetut päiväkirjat. Tässä tutkimuksessa olen käyttänyt erilaisten dokumenttien lisäksi lähteinä sekä päiväkirjaa että eri yhteyksissä tuottamiani kertomuksia elämästäni. Miten tosia tarinoissa kerrotut tapahtumat sitten ovat? Elämäkerran kannalta tärkeä kysymys on: voiko todella muistaa miten ajatteli 25-vuotiaana 25 vuotta myöhemmin (Roos 1999).

Toisin kuin elämäkerroissa yleensä, on pääosa tämän elämäkerran kertomuksista kirjoitettu eri yhteyksissä koko aikuisuuden aikana. Vain ”haastattelut” on kirjoitettu vuosia tai jopa vuosikymmeniä todellisten tapahtumien jälkeen. Baumanin (2000, 331–338) mukaan autobiografian palasten välit on täytettävä mielikuvituksella, johon sisältyy käsitys todennäköisyydestä, jotta se olisi luettava ja järkeenkäypä ja luettava kuten romaani.

Mäkelän (1992, 82) mukaan omaelämäkertoja voikin tarkastella myös teksteinä, kulttuurituotteina, jolloin painopisteen siirtäminen eletyn ja koetun *kuvaukseen* kiinnittää katseen kertomukseen, kerronnalliseen kokonaisuuteen – toiseen tasoon sosiaalista todellisuuttamme.

Luotettavuudesta Haavio-Mannila (2000, 363) on sitä mieltä, että sosiaalitieteissä ei millään menetelmällä saatu tietoa ole täysin luotettavaa eikä ristiriidatonta. Haastattelujen, kyselyjen, havainnointien, rekisterien ja dokumenttien perusteella kerätyt aineistot sisältävät ainakin jonkin verran asiavirheitä, epäjohdonmukaisuuksia ja ristiriitaisuuksia. Päästäkseen eteenpäin tutkija joutuu kuitenkin hyväksymään aineistojensa rajoitukset.

Jerome Brunerin idea tarinoiden totuudesta *verisimilitudena* (todennäköisyytenä) on, että kun tarina on todentuntuinen, olennaista on, että tarinan maailma avautuu kuulijalle uskottavana siten, että kuulija alkaa eläytyä tarinan henkilöiden asemaan, ymmärtää heidän toimintansa vaikuttimia niissä olosuhteissa, joissa he elävät. Todentuntuinen simulaatio saattaa avata jotain siinä määrin uutta, että kuulijalle avautuu parhaimmillaan kokonaan uusi ymmärrys maailmasta. (Heikkinen 2007, 153–154.)

Peräkylä (1995, 47–48) puolestaan huomauttaa, että viime aikoina on moneltakin taholta esitetty, että sosiaalitieteessä tulisi luopua vaatimuksesta, että tutkimustulokset ovat millään tavoin yleispätevästi tosia. Ne ovat vain uusia ja kiinnostavia tulkintoja. Kvalitatiivisella tutkimuksella voidaan kartoittaa vuorovaikutuksen maailman ja kielenkäytön maailman rajoja: tulokset kertovat, että ”näin voidaan tehdä”, ja ”se tehdään tällä tavoin”. Distribuuttisesta yleistettävyydestä – kohtuullisesta varmuudesta siitä, että tutkimuksessa eriteltyt asiantilat ovat samalla tavalla laajassa joukossa ihmisiä ja tilanteita, hän ei usko laadullisella tutkimusotteella juuri millään saavutettavan, vaan ajatuksen voi siirtää *mahdollisuuden* yleistettävyyteen.

Rahkosen (1995, 153) ratkaisuehdotus on ymmärtää autobiografia performatiivin kaltaiseksi. Siis todeksi sellaisenaan. Tämä on hänen mielestään vain yksi varteenotettava strategia, jolla voi välttää biografisen virhepäätelmän sekä monet muut ristiriitaisuudet, joihin realistiset ja romanttiset tarkastelutavat johtavat samaistaessaan viime kädessä elämän ja elämäkerran.

Kun tutkimus on tutkijalleen merkityksellistä ja hänellä on asiantuntemusta ja kiinnostusta, voivat toisaalta tieto ja kiinnostus auttaa aiheen rajaamisessa ja toisaalta tutkija saattaa tulla sokeaksi omalle tulkinnalleen, jolloin ennakkokäsitykset muokkaavat tai ainakin ohjaavat tutkimuksen etenemistä ja tuloksia (Metsämuuronen 2006, 220). Tällainen vaara tässä tutkimuksessa on. Oman elämän tapahtumien tutkiminen on ollut hyvin kiinnostavaa merkityksellistä.

12 LÄHTEET

- Ahteenmäki-Pelkonen, L. 1999. Ikääntyvien opiskelu – hyödyllinen harrastus? Teoksessa Sallila, P. & Niemelä, S. (toim.) *Sivistystyö osaamisyhteiskunnassa, Aikuiskasvatuksen 40. vuosikirja*. Saarijärvi: Gummerus. 122–141.
- Andragogi, nimimerkki 1990. Aikuisopettajien koulutus: Yleviä periaatteita, mutta mitä on käytäntö? *Aikuiskasvatus 3/1990*. 175.
- Antikainen, A. 1996. Elämänhistoria ja elinikäinen oppiminen. Teoksessa Antikainen, A. & Huotelin, H. (toim.) *Oppiminen ja elämänhistoria. Aikuiskasvatuksen 37. vuosikirja*. Jyväskylä: Gummerus. 292–295.
- Anttila, E. 2003. *A Dream Journey to the Unknown. Searching for Dialogue in Dance Education*. Helsinki: Teatterikorkeakoulu.
- Bauman, J. 2000. Muisti ja mielikuviutus. Omaelämäkerran totuus. Teoksessa *Otteita kulttuurista. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 65*. Jyväskylän yliopisto. 331–344.
- Boisman, E. 1973. *Iisalmen maalaiskunnan historia 1922-1969*. Iisalmi: Iisalmen Sanomat.
- Calvino, I. 2007. *Näkymättömät kaupungit*. 3. painos. Jyväskylä: Gummerus.
- Dominice, P. 2001. *Learning From Our Lives: Using Educational Biographies with Adults*. San Fransisco: Jossey-Bass A Wiley.
- Eskola, A. & Kurki, L. 2001. Johdannoksi. Teoksessa Eskola, A. & Kurki, L. (toim.) *Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena*. Vastapaino. 7–12.
- Haavio-Mannila, E. 2000. Onko Analyysitekniikalla väliä. Elämäkertatutkimuksen näkökulmista. Teoksessa *Otteita kulttuurista. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 65*. Jyväskylän yliopisto. 363–375.
- Halttunen, N. & Alho-Malmelin, M. 2007. Suurten ikäluokkien toinen mahdollisuus? Yliopisto-opintojen aloittaminen myöhäisessä keski-ikässä. *Aikuiskasvatus 3*, 173–183.
- Heikkinen, H. 2007. Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II (uudistettu painos) Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Juva: W.S. Bookwell. 142–158.
- Hoikkala, T. & Purhonen, S. 2008. Suurten ikäluokkien ”tavallisten” jäsenten tyyppitarina. Teoksessa Purhonen, S., Hoikkala, T. & Roos, J.P. (toim.). *Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 51–67
- Huotelin, H. 1996. Menetelmällisiä lähtökohtia elämäkertatutkimukseen Teoksessa Antikainen, A. & Huotelin, H. (toim.) *Oppiminen ja elämänhistoria. Aikuiskasvatuksen 37. vuosikirja*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 13–44
- Jauhiainen, Tuomisto & Alho-Malmelin. 2003. Aikuisopiskelun monet merkitykset muutosten yhteiskunnassa. Teoksessa Sallila, P. & Malinen, A. (toim.) *Elämänlaajuinen oppiminen ja aikuiskasvatus. Aikuiskasvatuksen 44. vuosikirja*. Helsinki: Kansanvalistusseura, 172.

Kansallisarkisto 2007. Kirje 821/643/2007. 5.6.2007.

Kauppila, J. 1996. Koulutus elämänkulun rakentajana. Teoksessa Antikainen, A. & Huotelin, H. (toim.) Oppiminen ja elämänhistoria. Aikuiskasvatuksen 37. vuosikirja. Helsinki : BTJ Kirjastopalvelu, 45–108.

Kauppila, J. 2002. Sukupolvet, koulutus ja oppiminen. Tulkintoja koulutuksen merkityksestä elämänkulun rakentajana. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja n:o 78.

Kauppila, J. 2003. Koulutuksen merkitys ja suomalaiset sukupolvet. Teoksessa Antikainen, A. Rinne, R. & Koski, L. Kasvatussosiologia. Helsinki: WSOY, 290–304.

Kirves, J. Kivimäki, Näre, S. & Siltala, J. 2008. Sodassa kasvaneiden tunneperintö. Teoksessa Näre, S., Kirves J., Siltala, J. & Strandberg, J. (toim.) Uhrattu nuoruus. Teossarjassa Sodassa koettua. Helsinki: Weilin+Göös Oy, 213–241.

Korppi-Tommola, A. 2005. Kotiäidistä virkanaiseksi. Teoksessa Utrio, K. (toim.) Suomen naisen vuosisadat. Toivon rakentajat. Helsinki: Tammi, 205–231.

Kortteinen, M. & Tuomikoski, H. 1997. Työtön: tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä. Helsinki: Tammi.

Korvajärvi, P. 2003. Sukupuolistuneet muutokset työssä. Teoksessa Melin, H. & Nikula, J. (toim.) Yhteiskunnallinen muutos. Jyväskylä: Gummerus, 171–180

Larsen, S. 1994. Kymmenes vuosi ikääntyvien yliopistotoimintaa Suomessa. Teoksessa Heikkinen A. (toim.) Oppia ikä kaikki. Aikuiskasvatus 2, Helsinki: Kansanvalistusseura. Aikuiskasvatuksen tutkimusseura, 122–124.

Lehto, O. 1993. Alkusanat. Teoksessa Tienari, M. (toim.) Tietotekniikan alkuvuodet Suomessa. Helsinki: Helsingin yliopisto, 9.

Leskinen, R. Talka, A. & Pohjonen, P. 1997. Ammatillisen aikuiskoulutuksen vaiheet. Jyväskylä:Gummerus.

Malmi, T. 2001. Sotiemme tuntemattomat sankarit. Teoksessa Malmi, T. (toim.) Isän ikävä. Jyväskylä: Gummerus, 6–16.

Melin, H. 2005. Onko Suomessa vielä työväestöä. Teoksessa Hannikainen, M. (toim.) Työväestön rajat. Jyväskylä: Gummerus, 188–215.

Metsämuuronen, J. (toim.) 2005. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Jyväskylä: Gummerus.

Mäkelä, K. (toim.) 1992. Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudamus.

Näre, S. 2007. Sotaorpojen mykkä ikävä. Teoksessa Näre, S., Kirves, J., Siltala, J. & Strandberg, J. (toim.) Haavoitettu lapsuus. Teossarjassa Sodassa koettua, Helsinki: Weilin+Göös, 139–169.

Pakarinen, R. 1947. Ei palkan toivoss` eikä kunnian. Teoksessa Kaari, A. (toim.). Rakastava sydän. Helsinki: Sanoma Oy, 191–200.

Parlamentaarisen aikuiskoulutustyöryhmän mietintö. 2002. Opetusministeriön työryhmän muistioita 3.

- Peräkylä, A. 1995. Kvalitatiivisen tutkimuksen kohteet ja ihmiskuva. Teoksessa Leskinen, J. (toim.) Laadullisen tutkimuksen risteysasemalla. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus, 39–49.
- Pitkänen, M. 2000. Eläkeikäisten osallistuminen opintotoimintaan. Teoksessa Sallila, P. (toim.) Oppiminen ja ikääntyminen. Aikuiskasvatuksen 41. vuosikirja. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 182–200.
- Pulma, O. & Turpeinen, O. 1987. Suomen lastensuojelun historia. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Purhonen, S. 2008. Suuret ikäluokat sukupolvena. Teoksessa Purhonen, S., Hoikkala, T. & Roos, J-P. (toim.). Kenen sukupolveen kuulut? suurten ikäluokkien tarina. Helsinki: Yliopistokustannus, HYY Yhtymä, 9–30.
- Pyöriä, P. 2001. Tietotyön idea. Teoksessa Blom, R., Melin, H. & Pyöriä, P. Tietotyö ja työelämän muutos: palkkatyön arki tietoyhteiskunnassa. Helsinki: Gaudeamus, 24–40.
- Pyöriä, P. 2003. Eriarvoinen tietoyhteiskunta. Teoksessa Melin & Nikula (toim.) Yhteiskunnallinen muutos. Tampere: Vastapaino, 193–205.
- Rahkonen, K. 1995. Elämäkerta: tarua ja totta. Teoksessa Haavio-Mannila, E., Hoikkala, T., Peltonen, E. & Vilkkö, A. Kerro vain totuus. Elämäkertatutkimuksen oma-elämäkerrallisuus. Helsinki: Gaudeamus, 142–156.
- Rautakilpi, S. 2003. Kouluttamattomuus ja elämänkulku: Niukan koulutuksen vaikutus elämänkulkuun Suomessa vuosina 1900–2000 kouluttamattomien itsensä kuvaamina. Teoksessa Rinne, R. & Kivirauma, J. (toim.). Koulutuksellista alaluokkaa etsimässä. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura, 199–246.
- Rinne, R. 1999. Koulutususkosta oppimisköön. Teoksessa Grönstrand, R. (toim.) Kasvava aikuinen. Helsinki: Yle Opetuspalvelut, 90–111.
- Roos, J. P. 1987. Suomalainen elämä. 2. painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 454. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Roos, J. P. (1988). Elämäntavasta elämäkertaan - Elämäntapaa etsimässä 2. Jyväskylä: Tutkijaliitto.
- Roos, J. P. 1999. Eurooppalainen elämäkertatutkimus ja Suomi. Puhe Elämäntarina-akatemian avajaisissa. <http://www.valt.helsinki.fi/staff/jproos/elkeakat.htm> [Luettu 5.2.2009]
- Saastamoinen, M. 2003. Tunnustaminen, reflektiivisyys ja representaatiot haastattelututkimuksessa. Teoksessa Eskola, J., Koski-Jännes, A., Lamminluoto, E., Saaranen, A., Saastamoinen, M. & Valtanen, K. (toim.) Kuopio: Kuopion yliopisto, 11–29.
- Savioja, H., Karisto, A, Rahkonen, O. & Hellsten, K. 2000. Suurten ikäluokkien elämänkulku. Teoksessa Heikkinen, E. & Tuomi, J. (toim.) Suomalainen elämänkulku. Helsinki: Tammi, 58–73.
- SiiTONEN, S. 2008. Väitös Older Consumers Adopting Information and Communication Technology: Evaluating Opportunities for Healthcare Applications. Lappeenranta: Lappeenrannan tekninen yliopisto.

- Shakespeare, W. Suom. P. Cajander. 1998. Jaques: Koko maailma. Teoksessa Tarmio, H. & Tarmio, J. (toim.) Maailman runosydän. Helsinki: WSOY, 514–515.
- Siltala, J. 2007. Työelämän huonontumisen lyhyt historia. Uudistettu laitos. Helsinki: Otava.
- Stenberg, T. 1992. Erilaiset lesket. Teoksessa Linnilä, K. & Utrio, K. (toim.) Silloin kerran. Kultainen nuoruus. Helsinki: Tammi, 25–49.
- Tilastokeskus. Osallistuminen aikuiskoulutukseen. Aikuiskoulutustutkimus 2000. http://www.stat.fi/til/aku/2000/aku_2000_2004-05-31_kat_001.html#ots7 [Luettu 5.2.2009]
- Tilastokeskus. Tieto- ja viestintätekniiikan käyttö 2008. http://www.stat.fi/til/sutivi/2008/sutivi_2008_2008-08-25_tie_001.html [Luettu 5.2.2009]
- Tšokkinen, A. 1996 Iisalmen kaupungin historia 1930 – 1969. Iisalmi: Iisalmen kaupunki.
- Tuomisto, J. 1997. Työelämän uudet oppimisvaatimukset – lähtökohdat, haasteet ja ongelmat. Teoksessa Sallila, P. & Tuomisto, J. Työn muutos ja oppiminen. Aikuis- kasvatuksen 38. vuosikirja. Helsinki : BTJ Kirjastopalvelu, 11–55.
- Tuomisto, J. 1999. Kansanliikkeistä koulutukseksi. Teoksessa Grönstrand, R. (toim.) Kasvava aikuinen. Helsinki: Yle Opetuspalvelut, 70–89.
- Tuomisto, J. 1998. Keskitetystä koulutussuunnittelusta markkinoiden ohjaukseen – ja takaisin? Koulutusmarkkinat tarvitsevat edelleen myös sääätelyä. Aikuiskasvatus 4/1998. 268–280
- Utrio, K. 1987. Kalevan tyttäret. Suomen naisen tarina. Helsinki: Suuri Suomalainen Kirjakerho.
- Valta, S. 1947. Naiset mukaan. Teoksessa Kaari, A. (toim.). Rakastava sydän. Helsinki: Sanoma Oy, 201–208.
- Varja, M. 2000. Ikäihmisten yliopisto vuonna nollanolla. Teoksessa Sallila, P. (toim.) Oppiminen ja ikääntyminen. Aikuiskasvatuksen 41. vuosikirja. Helsinki : BTJ Kirjastopalvelu, 142–163.
- Aineistolähteet:
- Fält, E. 1994. Tietotekniikan ammattilainen. Opiskelu imaisi Ainon. Viikkosavo 115 (28.9.), 22
- Künnap, E. 2003. Nörttimummolla on oma suosikkilista. Viikkosavo 125 (30.7.), 8.
- Tapaninen, A. 2005. Miten naiset selviytyivät sodan jälkeen. Kuopion kesäyliopisto/Ikääntyvien yliopiston opintopiirin Tarinaprojekti. Moniste.
- Tapaninen, A. 2006a. Jotain muuta. Teoksessa Tupasvillaa. Ikääntyvien yliopiston kirjoittajaryhmän kirjoituskokoelma. Kuopio: Kuopion kesäyliopisto/Ikääntyvien yliopisto, 13–16.

Tapaninen, A. 2006b. Kirje Sinikalle. Teoksessa Tupasvillaa. Ikääntyvien yliopiston kirjoittajaryhmän kirjoituskokoelma. Kuopio: Kuopion kesäyliopisto/Ikääntyvien yliopisto, 78–81.

Tapaninen, A. Talvi 1956–1957, vuorotteluvapaa. Kuopio: Kuopion kesäyliopisto/Ikääntyvien yliopisto. Moniste.

Tapaninen, A. Päiväkirja.

Tietoässä Oy. 1988. Kirje 31.12.1988.

Vainio, S. 2000. Tiedonhalu vetää varttuneet opintielle. Savon Sanomat. 93 (6.9.2000).